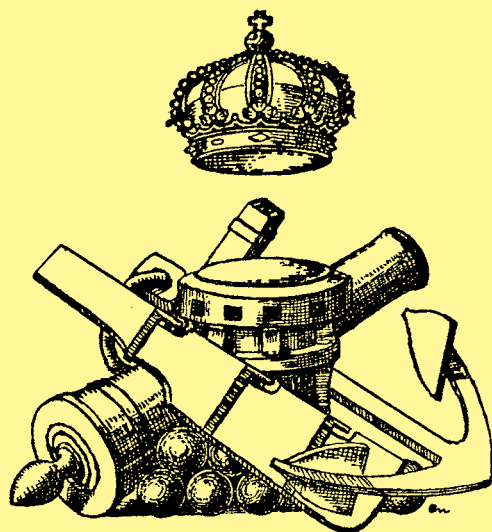

TIDSKRIFT I
SJÖVÄSENDET

1771

MED FÖRSTÅND OCH STYRKA

KUNGL. ÖRLOGSMANNA
SÄLLSKAPET

N:r 1 1965

LEDAMOTEN
INGMAR WICKBERG

Den nya skolan och marinen.

I detta nummer av tidskriften skriver två representanter för Skolöverstyrelsen om grundskolan och om de gymnasiala skolformerna — den startade fackskolan, det nyligen beslutade gymnasiet och den framtida yrkesskolan. I anslutning härtill kan det vara på sin plats att beröra de frågor och problem inom militär utbildning i allmänhet och inom marinens utbildning i synnerhet, som redan uppkommit och tenderar bli än större som följd av den civila skolans omändning och expansion. För att få vetskap om de nya skolformernas innebörd och innehåll hänvisas läsaren till nämnda artiklar.

Först kan konstateras, när det gäller att bedöma hur den nya skolan påverkar den militära utbildningssektorn, att man vid skolans skapande inte i något avseende har tagit särskild hänsyn till försvarsmaktens behov av civil förutbildning hos dess personal som grund för den militära utbildningen. Detta gäller såväl utbildningslinjernas indelning i den nya skolan som de olika ämnena på schemat och deras innehåll. Försvaret har tydligen inte ansetts vara en avnämare av sådan vikt att dess särskilda behov behövt beaktas. Detta trots att avnämaraspekten tillmätts stor betydelse vid skapandet av den nya skolan och utbildningslinjerna i många andra fall differentierats efter yrkets behov. Försvaret som arbetsgivare intar ju vidare en framskjuten plats i samhället. Konsekvenserna av att försvaret hållits utanför mottagarnas inre krets blir, att rekryteringen till försvaret inte kan begränsas till hugade med viss bestämd förutbildning bakom sig utan att rekryteringen till de olika befälskårerna i princip måste hållas öppen för alla dem, som har genomgått en och samma skolform. Den kompletterande utbildning, som behövs som underbyggnad för den militära utbildningen, får förmedlas personalen genom försvarets försorg. Och behovet av kompletterande utbildning blir markant olika beroende på vilken utbildningslinje vederbörande genomgått.

Detta är baksidan av den nya skolan sedd med försvarets ögon. Likväl är det inte anpassningssvårigheterna mellan den nya skolan och försvaret som kommer att dominera i framtiden utan de ökade möjligheterna till ett samgående.

Den framtida rekryteringen och utbildningen av marinens befäl kommer att behandlas av den tillsatta utredningen rörande marinens befälsordning. En orientering om de problem, som är förknippade med uppgörande av en ny befälsordning, redovisas i en särskild artikel i detta nummer. I detta sammanhang kan allmänt pekats på nya tänkbara rekryterings- och utbildningsvägar, som öppnar sig när den nya skolan är genomförd i den form den nu kan överblickas.

Det stigande behovet av kvalificerad och specialiserad arbetskraft inom hela samhället och vikten av att rationellt utnyttja de samlade utbildningsresurserna kommer att närma militär och civil yrkesutbildning. En sådan utveckling behöver på intet sätt innebära att marinen avtappas på yrkeskvalificerad personal i än större omfattning. Det är mera rättvisande att säga att dörren mellan försvaret och civila marknaden öppnas åt båda hållen och marinen kan med vettig lönepolitik från statsmakternas sida få tillgång på personal med önskad yrkeskompetens utifrån. På längre sikt ges till exempel helt andra möjligheter att från sidan rekrytera teknisk personal med civil yrkesutbildning till aktivt befäl inom olika kårer. Militär personal uttagen för teknisk tjänst likartad med civilt yrke bör i vissa fall med fördel kunna erhålla yrkesutbildning vid civila skolor.

Frågor rörande likställdhet mellan militärt och civilt utbildad personal i kompetens- och behörighetshänseende kommer sannolikt allt mer i förgrunden. Sådana frågor har belysts i en artikel i oktobernumret 1964 av tidskriften med titeln "Modern militär och civil utbildning. Bättre samverkan efterlyses". Vad man från militärt håll kan hävda är att några konstlade gränser mellan militär yrkesutbildning och tjänstgöring å ena sidan och civil utbildning och praktik å andra sidan inte får förekomma. Samtidigt måste dock den militära tjänsten primärt vara målinriktad mot att ge vederbörande kompetens för krigsbefattning och inte inrymma onödiga civila inslag under den ordinarie utbildningen.

Elever med utbildning från grundskolan återfinns snart bland sökande till underbefäl i marinen. Översyn av hittillsvarande utbildningsgång till underbefäl är därför en realitet på kort sikt. Det gäller därvidlag att skapa en ordning, som tillvaratar de bättre förkun-

skaper vissa elever äger och som samtidigt fyller de luckor andra elever har i nödvändiga underbyggnadsämnen för den militära utbildningen.

Många år dröjer det inte förrän den nya skolans elever är uppe i värnpliktsåldern. Nuvarande generation yrkesbefäl, som av naturliga skäl inte kan ha närmare erfarenhet om den nya skolan, dess mål, innehåll och studieformer, skall då leda och fostra ungdomen från den nya skolmiljön för krigets uppgifter. Förberedandet för detta mottagande innebär bland annat att vårt yrkesbefäl får lära sig modern studieteknik och inlärningsmetodik. Forskningen på dessa områden är omfattande och expanderar. Moderna metoder vinner allt mer inslag i civil utbildning och införes successivt i den nya skolan. Utbildningen inom marinen måste i detta avseende präglas av motsvarande effektivitetssträvanden, som återfinns inom andra utbildningssektorer av samhället.

Ett bättre urval av värnpliktiga efter förkunskaper och färdigheter inhämtade i den nya skolan kommer säkerligen också att underlätta den militära utbildningen. Därom kan närmast väntas att 1960 års Värnpliktsutredning lägger fram förslag.

Vi lever i ett expanderande utbildningssamhälle och det är naturligt att utvecklingen påverkar försvaret, som rekryterar sin personal från den civila skolan. I framtiden kommer ungdomen med längre obligatorisk skolutbildning bakom sig och — får man förutsätta — genomsnittligt bättre sådan att gå ut i förvärvslivet. Allt flera ungdomar kan välja högre utbildning och dessutom i unga år inrikta sin utbildning direkt mot olika slags yrken inom samhället. Vi i försvaret måste då kunna förvänta oss att de styrande skapar vägar och former för rekrytering till försvaret, som innebär att den färdigutbildade ungdomen söker sig dit och försvaret får sin rättmätiga kvot av den nya skolans produkter. Vinster i fråga om utbildningstid och utbildningseffekt bedömes därigenom kunna inhämtas under den militära tjänstgöringen. På olika sätt kan dessa komma den nödvändiga militära påbyggnadsutbildningen till godo.

Hur den nya skolan kommer att påverka rekryteringen till och utbildningen inom marinen är inte lätt att överblicka. Ämnet innehåller vissa kontroversiella aspekter, som här har berörts allmänt. Det fordras information om den nya skolan och om det samband som står att finna mellan denna och marinen med dess utbildningsbehov.

Dessa frågor har en synnerligen stor räckvidd för oss alla, och man får hoppas att personer som har eller får insikt i dessa frågor tar sig tid att skriftligen bidra för att öka kännedomen. Denna tidskrift kan vara ett lämpligt forum härför.

UNDERVISNINGSRÅDET
RAGNAR ISRAELSSON

Den svenska grundskolan

Målsättning, innehåll, organisation och arbetsformer.

År 1962 beslutade Sveriges riksdag, att folk- och fortsättningsskolan, realskolan — såväl den allmänna som den praktiska — samt den kommunala flickskolan skulle successivt ersättas av en nioårig obligatorisk skola, benämnd grundskolan. Detta beslut hade föregåtts av en mer än tjuguförårig utredningsperiod, varunder tre större utredningar varit verksamma: 1940 års skolutredning, 1946 års skolkommission och 1957 års skolberedning. Karaktären hos de skilda utredningarna kan definieras så, att skolutredningen var i huvudsak en expertutredning, skolkommissionen var sammansatt av såväl experter som parlamentariker, medan skolberedningen huvudsakligen var en parlamentarisk utredning. Denna sista utredning byggde sina förslag såväl på det material, som de tidigare utredningarna framlagt som på de erfarenheter, som gjorts under en mer än tioårig försöksverksamhet av stor omfattning kring framförallt de förslag som 1946 års skolkommission framlagt.

Den nya skola, som nu i rask takt förs ut i praktisk tillämpning och beräknas vara genomförd i hela sin längd i början av 1970-talet, avviker både ifråga om sin målsättning, sitt innehåll, sin organisation och i sina arbetsformer i väsentliga avseenden från de tidigare skolformer, den skall avlösa.

Två viktiga riktpunkter har varit vägledande vid utformningen av den nya skolan. *Eleven skall sättas i centrum för skolans verksamhet* och skolan skall i alla sina åtgöranden *ta hänsyn till hela människan*. Skall skolan klara denna vidgade målsättning, räcker det inte med att endast inrikta sig på att meddela kunskaper och färdigheter eller med andra ord att endast ägna sig åt intellektuell träning, hur viktig denna än är. Skolan måste i sin verksamhet som undervisare

och fostrare vara inriktad även på andra sidor i personligheten, nämligen vilje- och känslolivet. Skolan måste se som sin uppgift att medverka till att fostra de unga till lyckliga och harmoniska människor, vars psykiska jämvikt inte allvarligt störs av inre konflikter, otrygghet, ångest och fruktan. I denna sida av sin verksamhet måste skolan ha stöd av hem och föräldrar och av övriga viktiga samhällsinstitutioner som har till uppgift att värna om och stödja ungdomen under hela dess uppväxttid. Skolan kan därför icke isolera sig och uppträda som en sluten värld, vara livsdistanserad, som någon uttryckt det. Den måste hålla öppna förbindelser mot hem och föräldrar och mot samhället i övrigt, med andra ord vara livsnära.

Skolan betraktas med rätta som en samhällets tjänare med allt vad det innebär. Samhället är därför i sin fulla rätt, när den ställer vissa krav på skolan. I målsättningen för den nya skolan sägs också, att skolans uppgift är *att medverka till att fostra människor med tillräcklig beredskap att möta de krav, som livet i vår tids samhälle ställer på dem*. I utformningen av målet för den nya skolan har hela tiden en avvägning måst ske mellan individens krav å ena sidan och samhällets å den andra. I långa stycken sammanfaller dessa, men där motsättningar kan tänkas uppstå, skall individens krav väga över. Detta framgår bl a av det för grundskolan karakteristiska fria och successiva tillvalet, som jag återkommer till längre fram. Ansvar för elevernas val av studievägar har nämligen lagts på eleverna själva och deras föräldrar och icke på skolan/samhället.

Dagens samhälle är underkastat snabba förändringar. Den tekniska utvecklingen, som sätter spår efter sig på nästan alla livets områden, är väl den faktor, som i första hand påverkar förändringarna. Med den har bl a följt, att allt större krav ställs på de unga människor, som från hemmets och skolans värld skall träda ut i detta samhälle för att där göra insatser och fylla en uppgift. Skolan måste anpassa sig till dessa nya krav och ge den unge den beredskap, som är nödvändig för att möta de nya kraven. Grundskolans uppgift blir därför i första hand att meddela den allmänbildning i vid mening, som den enskilde behöver icke endast för att bli allmänt accepterad i samhället utan även för att över huvud kunna anpassa sig i det samma. Men avsikten med att ge en bredare allmänbildning är också att göra det möjligt för den enskilde att leva ett rikare liv och att kunna tillgodogöra sig och njuta av kulturlivets frukter. En bredare allmänbildning är också nödvändig för den vidareutbildning ovanför

grundskolan, som allt fler ungdomar nu önskar erhålla, vare sig det gäller teoretisk sådan eller en mer kvalificerad praktisk.

I den beredskap eller om man så vill den allmänbildning, som den unge behöver, ingår goda färdigheter i svenska språket, i matematik och åtminstone i ett främmande språk. Däri ingår också att vara väl orienterad i det förflutna såväl som i det närvarande, i naturens värld, i teknikens värld och i samhällslivet. Det är dessa färdigheter och kunskaper, som skolan skall arbeta med för att ge en gedigen grund att bygga vidare på. Framförallt är det väsentligt att äga goda färdigheter i det egna språket, att kunna lyssna och uppfatta, att kunna tala och göra sig förstådd, att kunna läsa och förstå och att i skrift kunna uttrycka tankar och meningar. Dessa färdigheter är så mycket mer viktiga, som de utgör kommunikationsmedlen människor emellan, samtidigt som de utgör själva grunden för allt kunskapsinhämtande. Till denna grupp av ämnen hör också matematiken och främmande språk.

Innehållet i den orientering skolan skall ge är i första hand kulturarvet. Det är skolans uppgift att överföra detta till de unga och utveckla det inför dem. Men skolan måste också fånga upp det nya som genom forskningen tillförs oss i form av nya rön och upptäckter framförallt inom naturens och teknikens värld. Därtill kommer att skolan för att ge en så vid beredskap som möjligt också måste meddela insikter och färdigheter i praktiska ting.

Vad jag här har framhållit täcker dock icke hela målsättningen. Skolan måste också målmedvetet och avsiktligt försöka påverka den unges mognad och bidra till en allsidig utveckling hos den unge. Det är här bl a den fostrande sidan kommer in i bilden. Skolans verksamhet måste vara så uppbyggd att den till den unge kan överföra vissa attityder, beteenden, vanor och värderingar. När det gäller den fostrande sidan i verksamheten menar vi att den skall vara både individuellt och socialt inriktad. Till den individuella fostran hör i första hand personlighetsfostran med allt vad det innebär. Hit räknas också arbetsfostran, fostran för fritiden, hälsofostran och fostran för familjelivet. Under den sociala fostran bör inrymmas goda normer för samlevnad: ansvar och hänsyn, välvilja, fördragsamhet, generositet, respekt för överenskommelser, intresse för och förmåga till samarbete, objektivitet och självständighet, kritisk hållning och motståndskraft mot tendentiös påverkan, självkännedom och en sund självkänsla.

Att skolan skall sätta individen/eleven i centrum innebär, att skolan i mycket hög grad måste anpassa sin undervisning och fostran till den enskilde elevens förutsättningar och behov. Eftersom grundskolan är en skola för alla, måste den såväl till sin organisation som till sitt innehåll vara så uppbyggd och utformad, att den kan tillgodose de skiftande förutsättningar, som de skilda elevgrupperna besitter. Grundskolan måste utifrån dessa utgångspunkter vara organiserad på ett helt annat sätt än våra tidigare högre skolor, som var utpräglade urvalsskolor, till vilka endast sådana elever kunde komma ifråga, som kunde uppvisa goda studieförutsättningar. Härav torde väl framgå, att grundskolan icke kan ställa upp ett gemensamt slutmål, dit alla elever kan föras. Detta slutmål måste nämligen bli olika för skilda elever och elevgrupper. Som följd härav måste grundskolan vara examensfri.

Grundskolan omfattar nio obligatoriska skolår, fördelade på tre olika stadier, lågstadiet (årsk. 1—3) mellanstadiet (årsk. 4—6) och högstadiet (årsk. 7—9). Skolplikten inträder vid 7 års ålder och upphör det år eleven fyller 16 år.

På låg- och mellanstadiet handhas undervisningen av s k klasslärare, vilket innebär att en lärare i regel svarar för all undervisning i sin klass. På högstadiet däremot tillämpas ämnesläraresystem. Varje lärare, som tjänstgör på högstadiet, undervisar endast i det ämne eller den ämneskombination, för vilket eller vilken han skaffat sig särskild utbildning. Lågstadiets lärare benämns småskollärare, mellanstadiets folkskollärare och högstadiets ämneslärare och adjunkter. Dessutom förekommer liksom i de tidigare skolformerna lärare i övningsämnen: gymnastiklärare, teckningslärare, musiklärare, slöjdlärare och lärare i hemkunskap. Vidare förekommer i vissa linjer i den nionde årskursen s k yrkeslärare.

De ämnen som förekommer på låg- och mellanstadiet är obligatoriska för alla elever. Den enda skillnaden från ämnesuppsättningen i den tidigare folkskolan är, att engelska ingår som obligatoriskt ämne redan från fjärde årskursen. Elever, som så önskar, kan i grundskolan läsa engelska i sex år. Alla elever måste emellertid läsa ämnet i fyra år. Erfarenheterna hittills ger vid handen, att mer än 90 procent av eleverna väljer att läsa ämnet i fem år och minst 75 procent i sex år.

Vid inträdet på högstadiet uppstår en väsentligt förändrad situation för eleverna. Här sker nämligen en mera markerad anpassning

av undervisningen och dess innehåll till elevernas förutsättningar, behov och önskemål. Alltjämt är emellertid flertalet förekommande ämnen obligatoriska och måste således läsas av alla. Men framför allt i ett par färdighetsämnen av de obligatoriska kan man icke uppställa samma fordringar för alla elever. Det gäller ämnena matematik och engelska. I dessa ämnen förekommer dels en mindre kurs, benämnd allmän kurs och en större sådan, benämnd särskild kurs. Mellan dessa olika kurser väljer eleven utifrån sina egna förutsättningar och intressen.

Men eleverna har också möjlighet att välja ett eller flera ämnen utöver de obligatoriska. Ett antal timmar är därför anslagna till detta fria val. I sjunde årskursen rör det sig om 5 veckotimmar och i åttonde årskursen om 7. Bland ämnena, som eleven därvid har att välja emellan, kan nämnas ett andra språk, tyska eller franska. Av båda språken finns en större och en mindre kurs att välja på. För den större kursen är fem veckotimmar anvisade i den sjunde årskursen och fyra veckotimmar i den åttonde och nionde årskursen. En elev kan således, om han så önskar, läsa ett andra språk utöver engelskan i tre år under sammanlagt 13 veckotimmar. Väljer han den mindre kursen i det andra språket, kan han likaledes läsa det i tre år med tre timmar i sjunde årskursen, två timmar i åttonde och fyra timmar i nionde årskursen, sammanlagt 9 timmar under de tre åren.

De ämnen och ämnesgrupper, som kan komma ifråga vid olika tillval, är samlade i ett antal tillvalsgrupper, för årskurs 7 till ett antal av fem och för årskurs 8 sammanlagt nio. Tillvalsgrupperna i årskurserna 7 och 8 är följande.

- 7:1 Tyska eller franska 5 vtr
- 7:2 Tyska eller franska 3 vtr + fördjupad kurs i svenska och/eller matematik 2 vtr
- 7:3 Tyska eller franska 3 vtr + maskinskrivning 2 vtr
- 7:4 Slöjd eller maskinskrivning 3 vtr + fördjupad kurs i svenska och/eller matematik 2 vtr
- 7:5 Slöjd 5 vtr
- 8:1 Tyska eller franska 4 vtr + engelska 3 vtr
- 8:2 Tyska eller franska 5 vtr + engelska 3 vtr
- 8:3 Tyska eller franska 2 vtr + engelska 3 vtr + maskinskrivning 2 vtr
- 8:4 Teknisk orientering 4 vtr + engelska 3 vtr

- 8:5 Handelskunskap 4 vtr + engelska 3 vtr + tyska eller franska 2 vtr
- 8:6 Hemkunskap eller musik och teckning 4 vtr + engelska 3 vtr
- 8:7 Slöjd 2 vtr + maskinskrivning 2 vtr + engelska 3 vtr
- 8:8 Slöjd eller hemkunskap eller musik och teckning 4 vtr + maskinskrivning 3 vtr
- 8:9 Verkstadsarbete eller hemkunskap 7 vtr

Som kan utläsas av förteckningen ovan är engelska obligatoriskt ämne t o m sjunde årskursen. De elever som önskar fortsätta med detta språk måste således i åttonde årskursen välja en tillvalsgrupp, där detta språk ingår. Det andra språket tyska eller franska förekommer endast som tillvalsämne.

Undervisningen i årskurserna 7 och 8 sker i s k sammanhållen klass, vilket innebär, att eleverna tillhör samma klassgemenskap, som de hade på mellanstadiet. Det är den sociala aspekten, som utgör motivet för denna anordning. Man menar, att kamratskapet och klassgemenskapen, sådan den uppbyggts under flera år, är så värdefull icke minst ur disciplinär synpunkt, att man velat bibehålla detta, så länge det ur organisatoriska synpunkter är lämpligt och möjligt. Det betyder emellertid icke att all undervisning sker i sammanhållen klass. I ämnen och kurser, som icke läses av samtliga elever i klassen, bildas andra undervisningsgrupper, i vilka elever från två eller flera klasser samlas. Man har nämligen bedömt det som nära nog ogenomförbart, att läraren skulle kunna med nuvarande bristfälliga pedagogiska hjälpmedel klara en undervisning i skilda kurser i samma klass och än mindre gå i land med att undervisa i olika ämnen samtidigt. För att skapa förmånligare undervisningssituationer både för elever och lärare, har man därför valt att sammanföra eleverna, som valt samma kurser eller ämnen till nya undervisningsavdelningar på de timmar, som enligt timplanen anslagits för dessa kurser och ämnen.

Systemet med sammanhållna klasser tillämpas icke i nionde årskursen. I denna årskurs har man i stället skapat icke mindre än nio i sin utformning ganska fasta linjer, som eleverna har att välja emellan. Varje linje har sin speciella karaktär och ett innehåll, som varierar från mycket utpräglade teoretiska kurser till mera praktiska och i viss mån yrkesinriktade sådana. Efter att i årskurserna 7 och 8 fått välja en speciell tillvalsgrupp vid sidan av de obligatoriska

ämnen, väljer eleverna en linje, som svarar mot deras förutsättningar, önskemål och intressen. Dessa linjer är följande:

- 9g (gymnasieförberedande linje)
- 9h (humanistisk linje)
- 9t (teknisk linje)
- 9m (merkantil linje)
- 9s (social-ekonomisk linje)
- 9pr (allmän praktisk linje)
- 9tp (teknisk-praktisk linje)
- 9ha (handelslinje)
- 9ht (hushållsteknisk linje)

De fem förstnämnda linjerna kan sägas vara övervägande teoretiska till sitt innehåll och de fyra följande är mera praktiskt inriktade.

Varje sådan teoretisk linje har sitt speciella karaktärsämne.

- 9g Tyska/franska, större kurs
- 9h Tyska/franska, mindre kurs
- 9t Teknisk orientering
- 9m Handelskunskap
- 9s Familje- och socialkunskap

På var och en av dessa linjer ingår engelska med 3 veckotimmar. För varje karaktärsämne är anslaget 4 veckotimmar. I övrigt läses samma ämnen som i sjunde och åttonde årskursen.

På de praktiska linjerna är 22 veckotimmar anslagna till yrkesarbete och yrkest teori. Yrkesarbetet bedrivs helt skolmässigt i skolverkstäder och i lokaler för handelsundervisning och husligt arbete. De allmänbildande ämnen som ingår i dessa sistnämnda linjer är svenska, samhällskunskap, geografi och biologi. Vidare förekommer gymnastik och ett valfritt övningsämne, musik, teckning eller slöjd.

Jag har tidigare framhållit, att det är eleverna och deras föräldrar som väljer studievägarna genom högstadiet. Men för att framförallt föräldrarna skall kunna medverka i detta val på ett för deras barn gagneligt sätt, måste de erhålla en ingående information både om vilka studievägar skolan/samhället kan erbjuda och vilka förutsättningar deras barn bedöms ha att kunna tillgodogöra sig undervisning och fostran på en viss studieväg. Det är skolans uppgift att lämna denna allsidiga information. För det ändamålet krävs ett intimt

samarbete mellan skola och hem. Att ett sådant samarbete kommer till stånd har skolan ansvar för. Informationen lämnas både skriftligen och muntligt, det sistnämnda vid särskilda föräldramöten i skolan, där klasslärare, klassföreståndare, rektorer och yrkesvalslärare medverkar.

I skolans undervisning ingår att ge eleverna en omfattande studieorientering. Denna påbörjas i sjätte årskursen före det första valet i samband med övergången till högstadiet. Den fortsätter sedan upp genom hela högstadiet och föregår varje nytt valtillfälle. Vid sidan om och ofta också i samband med studieorienteringen ger skolan också en ganska omfattande yrkesorientering, som i sjunde årskursen är i huvudsak teoretisk med inslag av studiebesök på olika industrier och andra företag i bygden, på olika institutioner och inrättningar i samhället. I åttonde årskursen ingår en praktisk orientering på så sätt, att samtliga elever under tre veckor får praktisera på en arbetsplats eller flera, allt efter elevernas egna önskmål. Avsikten med denna praktiska yrkesorientering är dels att ge eleverna vissa inblickar i arbetslivet och därvid göra studier över vad olika yrken ställer för krav på sina utövare dels att ge eleverna viss arbets- och arbetslivsfostran. Av namnet på verksamheten framgår, att man vill hjälpa eleverna så långt det låter sig göra att komma till klarhet om sitt yrkesval. Erfarenheterna hittills ger vid handen, att denna verksamhet har mycket stor betydelse för eleverna och omfattas också med stort intresse av dem. Problemet är emellertid att kunna anskaffa praktikplatser åt minst 100.000 elever årligen under tre hela veckor. Näringslivets män har emellertid visat mycket stor förståelse för skolans strävanden i detta avseende och gjort stora insatser icke minst av ekonomisk natur för att hjälpa skolan att klara denna jätteuppgift.

Jag har i olika sammanhang talat om skolans fostrande verksamhet utan att ange hur denna verksamhet skall kunna bedrivas. Det finns ju inget särskilt ämne på skolans schema som talar om fostran. Även om det är sant att all undervisning i sig själv är fostrande, så krävs det dock speciella insatser utöver den mera rutinmässiga undervisningen, för att tillgodose allt det vi inlägger i begreppet fostran. Det bör emellertid framhållas, att fastän skolan fått sig ålagt att medverka i de ungas fostran, fritar det icke föräldrarna från ansvaret för denna viktiga uppgift. När man talar om skolans fostrande uppgift tänker man väl i första hand på lärarna och deras insatser. Men

det är icke endast föräldrar och lärare som kommer in i bilden, det är också kamratkretsen både i och utanför skolan. Det gäller för skolans ledning att skapa en fostringsvänlig atmosfär i skolan genom att medverka till att ett gott förhållande råder mellan lärare och elever och med skolans intressenter i övrigt.

Jag har tidigare angett vad skolan skall fostra till och sagt att det är väsentligt att de unga fostras till självständiga individer med förmåga att tänka kritiskt och sovra bland allt de läser och lyssnar till. Men de unga skall också fostras till samarbetsvilliga människor. Hur skall då en sådan fostran kunna bedrivas. Det bör ske i själva skolarbetet eller med andra ord, skolans arbetsformer bör vara sådana, att eleverna i sitt dagliga arbete i skolan tränas både att arbeta självständigt och att samarbeta med andra. För att tillgodose det förstränkta måste undervisningen individualiseras, d v s vara inriktad på den enskilde eleven och hans intressen. En sådan undervisning leder bort från den traditionella katederbundna undervisningen, där läraren är den aktive och eleverna mer eller mindre passiva. En väl genomförd individualiserad undervisning skapar en större aktivitet hos eleven och uppammar samtidigt en större självverksamhet och ett större självansvar. Vid tillämpningen av en sådan arbetsform blir läraren mera handledare än direktundervisare. Denna arbetsform kräver emellertid en rad nya pedagogiska hjälpmedel och en omarbetning av äldre sådana. Det behövs sk självinstruerande och självkontrollerande hjälpmedel, som har vissa likheter med bl a våra korrespondenskurser. Det räcker inte med att läroböckerna innehåller tillräckligt med lärostoff, där måste också finnas anvisningar och instruktioner till eleven om hur stoffet skall bearbetas och inläras och hur förekommande uppgifter skall lösas.

För färdighetsträningen måste finnas särskilda hjälpmedel i form av programmerat material att användas i språklaboratorier och undervisningsmaskiner för att endast nämna ett par exempel på moderna pedagogiska hjälpmedel. Radio, TV, film, bild- och ljudband är andra hjälpmedel som i ökad omfattning utnyttjas i skolarbetet.

I det individuella skolarbete, som här åsyftas, kommer en rad olika kunskapskällor till användning. Utom den traditionella läroboken utnyttjas i ökad omfattning skolans bibliotek med dess uppslagsverk, tidskrifter och dagliga tidningar m m. För den arbetsform, som jag här i korthet försökt beskriva, har vi funnit stöd i den moderna inlärningspsykologien. Inläringen är nämligen en aktiv pro-

cess. I sista hand är det inte läraren som lär eleven, utan det är eleven som inom ramen för den främsta av läraren arrangerade undervisnings- och arbetsituationen själv tillägnar sig kunskaper och färdigheter eller rent allmänt ett beteendemönster. Resultatet av lärarens ansträngningar är därför i högsta grad avhängigt av i vad mån undervisningen inriktas på och resulterar i självständig elevaktivitet.

Förmågan till samarbete kan uppövas och tillgodoses genom att eleverna får lära sig att gemensamt utföra vissa uppgifter och bearbeta vissa avsnitt i kursen. En sådan arbetsform kallas gruppundervisning sett ur lärarens synpunkt och grupparbete sett ur elevens. I en sådan undervisningssituation blir läraren något av en lagledare, som hjälper till att organisera arbetet i de skilda grupperna i klassen och ger råd och anvisningar om hur arbetsuppgiften skall genomföras. Ett resultat av sådant grupparbete blir sammanställningar av stoff i form av kartor, tabeller, diagram, bilder och teckningar samt givetvis skriftliga redogörelser. En rad färdigheter tränas under en sådan arbetsperiod. Någon elev svarar för teckningar, en annan för upprättande av tabeller och diagram, en tredje för den skriftliga redogörelsen för att endast nämna några exempel. När en grupp är färdig med sin uppgift, sker en redovisning för klassen i sin helhet, varvid filmer, bild- och ljudband, kartor och annat åskådningmateriel utnyttjas för att beledsaga den muntliga framställningen. Den träning eleverna får i att framträda för ett större auditorium är av väsentlig betydelse.

Genom att utnyttja arbetsätt av den typ, som jag här redogjort för, vill skolan så långt det är möjligt spegla de arbetsformer, som är vanliga utanför skolans värld och på så sätt förbereda de unga för de situationer de möter den dag, de går ut i arbetslivet och näringslivet för att inordnas i den arbetsgemenskap som där förekommer.

Användningen av här angivna arbetsformer innebär emellertid inte att den sk klassundervisningen helt försvinner. Den har alltså sitt berättigande i en rad sammanhang. Många gånger kan man arbeta tillsammans med större enheter än den vanliga klassen bl a i samband med föreläsningar och filmvisningar eller dylikt. I det efterarbete och den uppföljning av sådana inslag, som alltid bör förekomma blir grupparbetet liksom det enskilda arbetet de naturliga arbetsformerna.

Den bild jag här sökt teckna av den nya svenska grundskolan är långt ifrån fullständig. Den bör väl ändock ha gett intryck av att grundskolan är något nytt och ganska revolutionerande. Den utformning den fått är emellertid icke slutgiltig. Den kommer tid efter annan att behöva reformeras för att kunna svara mot de krav som livet i ett föränderligt samhälle ställer och kommer att ställa på den.

De gymnasiala skolformerna

Kvantitativa problem

Länge betraktades en gymnasiereform som huvudsakligen en fråga om gymnasiets anpassning till grundskolan. Den mycket kraftiga kvantitativa utvecklingen av gymnasiet särskilt under de sista årtiondena och de problem som följde med denna har emellertid på ett radikalt sätt ändrat förutsättningarna för gymnasieproblemens lösande. Alla de problem som är förbundna med gymnasiets — och övriga skolformers på samma åldersstadium — utformning har på ett eller annat sätt att göra med deras kvantitativa omfattning.

Efterfrågan på gymnasieutbildning har ökat kraftigt, särskilt under det sista decenniet. Redan vid 50-talets början utgjorde nybörjarna i gymnasiet cirka 10 % av årskullen. Detta läsår kan man beräkna att 25 % av årskullen går i gymnasiets första årskurs och åtskilligt flera hade önskat gymnasiestudier om bara platser hade funnits. Under 60-talet har mer än 20 % av de behöriga sökande avvisats. Störst har avvisningen varit vid tekniskt gymnasium och handelsgymnasium. Den utbyggnad av gymnasiet som skett har inte kunnat anpassas till fördelningen av ungdomarnas intresse för olika sektorer inom gymnasiet.

Samtidigt med denna anstormning mot gymnasiet har också efterfrågan på andra huvudsakligen teoretiska utbildningar på motsvarande nivå oavbrutet ökat. Den utveckling vi upplevt speciellt under de sista fem åren är helt exempellös och har inte kunnat förutses mot bakgrund av några demografiska fakta.

Hur kommer då utvecklingen att fortsätta. De utredningar gymnasieutredningen utfört pekar mot en fortsatt ökad efterfrågan på utbildning på stadiet närmast över grundskolan. En utveckling tycks sannolik, där 1970 hälften av årskullen söker sig till någon form av längre eller kortare huvudsakligen teoretisk utbildning efter grund-

skolans slut. 1975 beräknas den siffran till omkring 60 % och enligt den djärvaste prognosen till 80 % omkring 1980.

Det gymnasiala skolsystemet

Detta väldiga utbildningstryck mot stadiet ovanför grundskolan kan inte tillfredsställas genom ett gymnasium av det nuvarandes karaktär hur grundligt det än reformerades till innehåll och arbetsformer. De ungdomar som söker sig till fortsatt huvudsakligen teoretisk utbildning utgör ingen enhetlig grupp. Man måste därför räkna med att i framtiden nya studievägar med från det egentliga gymnasiet avvikande innehåll och längd blir aktuella. De måste anpassas till det betydelsefulla faktum att den grupp ungdomar som söker sig till fortsatt längre utbildning kommer att representera en större variation i fråga om olika slag av studieförutsättningar än nybörjarna i gymnasiet gör idag. Det gäller inte bara intellektuell förmåga utan även ambitionsnivå, uthållighet, målinriktning m. m. En stor del av dem kommer säkerligen att söka sig till yrken och verksamhet som inte förutsätter gymnasieutbildning i den mening man idag lägger in i begreppet. De torde i stor utsträckning önska en utbildning som snabbare än gymnasiet kan leda till yrkesverksamhet och som mer direkt kan ge en yrkesutbildning.

Följden blir att man måste göra en nivåmessig anpassning, om man skall kunna bjuda just det som eleverna söker. Men den låter sig knappast åstadkommas inom ramen för det egentliga gymnasiet genom att man i det varierar studieprogrammets omfattning. Vad som behövs är till gymnasiet alternativa studievägar med kortare studietid och starkare målinriktning. Ett alternativ ligger i fackskolan. Skall fackskolan kunna fungera som ett sådant gymnasialt alternativ är det emellertid av största betydelse att den och gymnasiet utformas så att de två — tillsammans med yrkesskolan — kan utgöra ett lätt anpassningsbart skolsystem. Det betyder planeringsmässigt att de kvantitativt skall kunna anpassas efter olika aktuella behov. Det betyder också att innehåll och organisation måste bli sådan att skolformerna ansluter till varandra och att övergångsmöjligheter mellan dem står öppna. Eleverna bör ha möjlighet att under studietidens lopp utan alltför stora svårigheter förändra studieinriktning och "vandra" från den ena skolformen till den andra. För att det

skall vara möjligt får skolsystemet inte ha några "dead ends". Gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan bör fungera som olika utbildningsalternativ inom en enhet, det gymnasiala skolsystemet.

Även ekonomiska och organisatoriska fördelar är att vinna av en organisation där grundskolan utgör en enhet och de gymnasiala skolorna en annan. Därtill bör noteras den snedvridning av rekryteringen till viss gymnasial skola som den traditionella sammankopplingen högstadium—allmänt gymnasium givit upphov till.

Gymnasiet

Mål och innehåll

Gymnasieutredningen har sökt fastställa gymnasiets mål och innehåll genom att konkret precisera de krav som ställes på gymnasiet. Bakom detta ligger omfattande undersökningar av såväl elevernas som avnämarnas syn på gymnasiet. Kraven har sammanförts i tre grupper avnämarskrav, dvs. sådana specificerade förutbildningskrav som mottagare av gymnasieutbildade — universitet, näringsliv och förvaltning — ställer på de gymnasieutbildade,

samhällslivets krav, dvs. sådana krav som samhället ställer på gymnasiets utbildning samt individens egna krav.

Med utgångspunkt i dessa krav har utredningen funnit att gymnasiet bör ge:

I: Specialförberedelser som varierar med hänsyn till den yrkes- och studieinriktning som eleverna har och de övriga intressen eleven har möjlighet att utveckla i skolan.

II: Kommunikationsfärdigheter dels i form av gedigna kunskaper i svenska och ett, två eller flera moderna språk, dels i form av matematiska färdigheter, framför allt av statistisk art.

III: Allmänna studie- och arbetstekniska färdigheter.

IV: 1. Samhällsorientering, både svensk och internationell.

2. Teknisk och naturvetenskaplig orientering.

3. Övrig kulturell orientering, dvs. om litterära, estetiska, religiösa, filosofiska och psykologiska frågor.

4. Ett historiskt och i vissa fall framåtblickande perspektiv på 1—3.

Härutöver har gymnasiet liksom andra skolformer en personlighetsutvecklande uppgift.

Vid sidan av kravet I som givetvis varierar från avnämare till avnämare har praktiskt taget alla tillfrågade önskat att gymnasiet skall uppfylla uppgifterna II och III. Även ungdomarna själva har i regel önskemål som sammanfaller med dessa. Uppgiften IV svarar i stort sett mot samhällslivets krav. Någon skarp gräns mellan de fyra kraven finns emellertid inte. Kraven som svarar mot II och IV kommer i många fall att bli tillgodosedda därför att de svarar mot I. I den mån uppgifterna II och IV inte svarar mot uppgiften I är det givetvis nödvändigt att göra en avvägning mellan det speciellt förutbildande kunskapsstoffet och det mer allmänna. Hur den avvägningen skall ske är beroende av en mängd faktorer, t. ex. den rimliga arbetsbördan, studietidens längd och gymnasiets differentiering.

Differentiering

Differentieringen av gymnasiet har minst av allt varit en problemfri fråga. Den nuvarande differentieringen av gymnasiet är långt ifrån ändamålsenlig. Även om många elever har specialintressen när de börjar gymnasiet innebär det inte alltid att de kan eller vill avgöra om de vid gymnasiestudiernas slut vill gå direkt ut i yrkeslivet eller fortsätta till vidare studier. I ännu högre grad gäller det de elever som är tveksamma när de börjar gymnasiet. Det är därför nödvändigt att konstruera gymnasiet så att ingendera av dessa grupper blir tvungna att avgöra redan vid 16-årsåldern om de skall välja eller avstå från universitetsstudier som kan ligga ett helt årtionde framåt i tiden. För att undvika detta är det nödvändigt att utforma det som nu kallas fackgymnasiala studier, så att de ger generell behörighet till högre studier. Skulle de få en annan utformning, så att de hinder som nu finns för tillgången till högre studier står kvar är det risk att elever och föräldrar bara skjuter på valet. Enklaster låter det sig göras genom att från början välja allmänt gymnasium. Gymnasiets samtliga delar måste därför vara enhetliga, i varje fall i den meningen att de ger behörighet till högre studier. För att betona de olika gymnasiesektorernas samhörighet och likställighet är det också nödvändigt att se dem som varianter av utbildningen inom en och samma gymnasieenhet, inte som olika former av gymnasium. En sådan samordning är också nödvändig om man skall kunna genomföra en

geografisk spridning av olika slag av gymnasieutbildning. För det talar också en rad praktiska och ekonomiska skäl. Lokaler, utrustning, särskilt den dyrbara laboratorieutrustningen samt lärarresurserna utnyttjas på ett mer rationellt sätt.

De undersökningar som företagits visar emellertid att varken avnämare eller elever nöjer sig med bara tre studiegångar, en allmän, en merkantil och en teknisk. Med ledning av gymnasieutredningens undersökningar kan man rent allmänt konstatera att differentieringen av gymnasiet bör vara så beskaffad att kring en kärna av ämnen som bör vara gemensamma för alla elever bör placeras ett antal grupper av ämnen som svarar mer direkt mot arbetsgivarnas-avnämarnas krav och elevernas intressen. Den gemensamma kärnan kan ettdera göras i stort sett lika stor i alla årskurser eller arrangeras så att den är bredast i början och smalnar av mot sista året. Man har stannat för det senare. Differentieringen är i det nya gymnasiet svag den första årskursen. Differentieringen ökar sedan gradvis för varje årskurs. Det stoff som är gemensamt för alla minskar och det för varje linje specifika ökar. Varje studiegång har en fast kombination av specifika ämnen. Det ger visserligen en begränsning av valmöjligheterna inom gymnasiet men det ger samtidigt avnämarna en klar bild av utbildningen. Samtidigt är det en garanti för att eleverna genom den ämnesuppsättning de fått, genom valet av specialisering, får just den utbildning som en vid sektor av avnämarna kräver.

Denna differentieringsmodell har kallats *tillvals-gymnasium*. Fördelarna med ett sådant jämfört med det nuvarande linjedelade gymnasiet är i första hand att möjligheterna att byta studieinriktning utan att förlora tid är relativt stora. Viktigast är dock att det blir lättare att tillmötesgå olika önskemål om studieväg genom gymnasiet. Dirigering till en icke önskad studiegång — som nu är alltför vanlig — behöver inte ske på samma sätt som i ett linjedelat gymnasium. Tillvalsgymnasiet är dessutom anpassningsbart till skiftande behov på arbetsmarknaden och varierande elevintressen utan att det behöver medföra tidsödande omkonstruktioner av gymnasiet.

Gymnasiets lärokurser

Det nya gymnasiet är konstruerat med fem förhållandevis breda men fast organiserade linjer.

Den *naturvetenskapliga* linjen är främst avsedd för dem som senare tänker ägna sig åt teknisk-naturvetenskapliga och medicinsk-biologiska studier, men den är också lämplig förutbildning för blivande beteendevetare. Utöver den för alla gemensamma utbildningen — kärnan — ger den naturvetenskapliga lärokursen specialförberedelser i matematik, fysik, kemi och biologi.

Den *samhällsvetenskapliga* linjen är avpassad i första hand för dem som avser att studera samhällsvetenskaper och juridik, för historisk och ekonomisk utbildning, t. ex. vid handelshögskolor. Den kan tjäna som förberedelse även för beteendevetenskapliga studier. Till specialförberedelserna inom lärokursen hör matematik, psykologi, biologi inom ramen för ämnet naturkunskap och en mer omfattande kurs i samhällskunskap.

Den *humanistiska* linjen är närmast avsedd för dem som ämnar studera vidare i moderna språk, historiska, filosofiska och estetiska ämnen. Karaktäristiskt för den är mer omfattande kurser i moderna språk samt ämnet allmän språkkunskap. Jämfört med den samhällsvetenskapliga lärokursen är utrymmet för matematik och naturvetenskap mindre. Vissa av de nämnda universitetsämnena ställer krav på förkunskaper i klassiska språk. Denna avnämargrupp är emellertid numera så liten att det inte bedömts nödvändigt att skapa någon särskilt klassiskspråklig lärokurs, någon arvtagare till latinlinjen vid de allmänna gymnasierna. För att tillgodose dessa avnämare och naturligtvis motsvarande elevintressen ges emellertid möjlighet att som en variant av den humanistiska lärokursen läsa latin eller latin och grekiska som frivilliga ämnen. Eleverna får då avstå från undervisning i vissa andra ämnen under motsvarande timtal.

Den *ekonomiska* linjen siktar till avnämare för mer kvalificerade sekreteraruppgifter, företagsekonomisk och förvaltningsmässig verksamhet omedelbart efter studiernas slut. Utbildningen uppdelas på fyra grenar, ekonomisk-språklig, kameral, distributiv och administrativ. Givetvis kan denna lärokurs också föra vidare till studier vid universitet och högskolor, i första hand vid handelshögskolor och samhällsvetenskapliga fakulteter.

Den *tekniska* linjen är jämfört med nuvarande tekniska gymnasier väsentligt mindre differentierad. I den tredje årskursen delas den på fyra grenar, maskin-, el-, bygg- och kemiteknisk gren. Av dessa delas de el- och byggtekniska grenarna på vardera två det fjärde året. Liksom den ekonomiska linjen är den tekniska i första hand

tänkt för direkt ingenjörsmässig verksamhet efter skolans slut. Men även den ger universitetsbehörighet och bör främst kunna leda till fortsatta tekniska och naturvetenskapliga studier.

Utöver denna differentiering ges det också möjlighet för elever med specialintressen att genom val av frivilliga ämnen eller s. k. social eller estetisk variant odla vissa specialintressen utöver det ordinarie studieprogrammet.

Det kan synas som om denna konstruktion skulle vara det gamla gymnasiet återuppståndet med en allmän, en ekonomisk och en teknisk sektor. Det är emellertid en optisk villa framkallad av namnlighet. De nämnda fem linjerna hänger samman på ett mer komplicerat sätt än vad framställningen kan ge sken av. Analyserar man ämnena och lärokursens konstruktion närmare finner man en radikal omstrukturering av gymnasiet. Det finns fortfarande tre sektorer men det är mest realistiskt att beteckna dem som en humanistisk-språklig sektor, en samhällsvetenskaplig-ekonomisk och en teknisk-naturvetenskaplig.

Studietidens längd

Normalstudietiden blir i det nya gymnasiet tre år med undantag för den tekniska linjen, där den blir fyra. Att rymma både den nuvarande tekniska utbildningen och kravet på utökad allmän utbildning för tekniker inom treårsramen har inte varit möjligt. En generell förlängning av studietiden som i olika former föreslagits i den allmänna debatten har avvisats. Detsamma gäller förslaget att konstruera en längre studiegång parallell med den treåriga. Att det finns elever som kan vara i behov av en förlängd studiegång är man emellertid på det klara med. Det kan gälla elever som är utsatta för olika slag av miljöstörningar, elever vars begåvningsutveckling tillfälligt hämmas eller elever som på grund av personlighetsegenskaper lyckas sämre än sina kamrater. Man är sedan länge medveten om att dessa elever kräver en individuell uppmärksamhet och att deras problem inte radikalt löses genom en generell förlängning av studietiden.

Lösningen i det nya gymnasiet har blivit organisationen med mindre studiekurs. Det innebär att den elev som möter svårigheter får tillfälle att minska sitt studieprogram genom att avstå från undervisning i något eller några ämnen under andra och tredje års-

kursen. Dessa elever har då vid normalstudietidens slut inte en fullständig lärokurs från gymnasiet. För att hjälpa dem att fullfölja studierna efter individuella behov organiseras vad som kallas förlängd undervisning. Efter normalstudietidens slut kan de under större eller mindre del av ett fjärde år fullfölja sina studier. Kostnaderna för denna undervisning åvilar det allmänna. Det föreslås också att åtgärder skall kunna vidtas under gymnasiestudiernas gång för att ge stöd åt sådana elever som får svårigheter med studierna i något ämne.

Studiernas avslutning

När man bedömer studietidens längd är en direkt jämförelse med det nuvarande gymnasiet inte relevant. Det sista läsåret är f. n. ett i högsta grad förkortat läsår, i varje fall vid de allmänna gymnasier. I det nya gymnasiet räknar man med ett fullt sista läsår. Det sista läsåret blir dessutom effektivare genom att formerna för studiernas avslutning förändras. Studentexamen ersättes med ett system av skriftliga standardiserade prov fördelade på årskurserna 2 och 3 och spridda över läsåret. Censurer och examensombud ersättes med ett system av gymnasieinspektörer. I dessas uppgifter skall till skillnad från censorernas ingå en kontinuerlig bedömning av undervisningen samtidigt som de fungerar som ämneskonsulenter. Inspektörerna skall i huvudsak rekryteras från samma fält som de nuvarande censorerna och examensombuden, dvs. bland universitetslärare, gymnasielärare och från näringslivet. Innebörden är enkelt uttryckt att den formella studentexamen försvinner. Som en kuriositet i sammanhanget kan nämnas att studentmössan är enbart en konvention. Om den kommer att försvinna eller ej är alltså helt beroende av om de elever som går ut från det nya gymnasiet vill sätta på sig den eller ej.

Fackskolan

Om fackskolan här kommer att behandlas mer kortfattat beror det ej på att den skulle framstå som mindre betydelsefull. Skildringen av den kan emellertid göras kortare eftersom de synpunkter som inledningsvis anförts om den kvantitativa utvecklingen och det gymna-

siala skolsystemet gäller såväl gymnasium som fackskola. Framställningen av gymnasiets mål och de principiella övervägandena rörande differentieringen är också direkt applicerbara på fackskolan. Skildringen av fackskolan kan därför inskränkas till att ge den mer konkreta bilden av uppbyggnaden samt att komplettera det principiella övervägandena om mål och differentiering.

Fackskolans mål och innehåll

Även fackskolan har konstruerats mot bakgrund av de krav som ställts från avnämarna, de krav som tidigare sammanfattats i fyra stora huvudgrupper, men har kompletterats med en viktig synpunkt. Vilken grad av ambitionsnivå och målinriktning skall fackskolan ha? Man har länge haft klart för sig att många elever som idag söker sig till gymnasierna skulle vilja ha en mer målinriktad utbildning, en utbildning som är direkt gångbar på arbetsmarknaden efter skoltidens slut. Man har också klart för sig att dessa elever ofta skulle låta sig nöja med en utbildning som är kortare än gymnasiets. Det finns en rad sådana utbildningar idag, t. ex. tekniska skolor, tekniska institut och yrkesskolornas längre handelskurser. En del av dessa är dock ursprungligen uppbyggda för vuxenutbildning eller förutsätter i varje fall en längre tids yrkespraktik före skolgången. Dessa skolor saknar också en del av den allmänna utbildning som nu ter sig eftersträvansvärd för både arbetsgivare och elever. Den stora differensen mellan dessa och gymnasiets utbildning har dock lett till att eleverna i valsituationer ofta föredragit gymnasiet.

När man nu velat tillskapa fackskolan som en med gymnasiet parallell skolform i syfte att fånga upp vissa rätt väldefinierade elevintressen har det därför fallit sig naturligt att komplettera de allmänna synpunkterna på fackskolans mål på följande sätt. Fackskolan skall vid sidan av en vidgad allmän utbildning ge en målinriktad yrkesutbildning. Målinriktad i den meningen att utbildningen skall kunna leda fram till vissa visserligen breda men väl avgränsade delar av arbetsmarknaden. Utbildningen skall göra eleverna användbara inom en stor sektor men inte specialisera dem för en bestämd bransch. Den skall ge en grundläggande yrkesutbildning som skall göra det möjligt dels att hålla valet relativt öppet dels att göra framtida yrkesbyten lättare.

I och med målinriktningen måste givetvis innehållet i skolans undervisning avvika från den som är karaktäristisk för gymnasiet. Undervisningen i de grundläggande ämnena bör visserligen vara huvudsakligen teoretisk men den bör anpassas så att urvalet av stoff inriktas på de tillämpningar som ter sig angelägna för en viss sektor av arbetsmarknaden. Vidare bör med de grundläggande ämnena som bas utbildningen i övrigt utformas som en tillämpad praktisk-teoretisk utbildning. För att ta ett exempel: den tekniska utbildningen i fackskolan bör till skillnad från gymnasiet inriktas på kunskaper och funktioner som ligger "närmare verkstadsgolvet" än gymnasieingenjörernas kunskaper och funktioner.

Av denna syn på målet följer att differentieringen — den principiella differentieringen — visserligen kan följa gymnasiets men att den måste utkristalliseras mer distinkt.

Ett stort avnämaramråde har framstått som helt självfallet, nämligen det tekniska. För teknisk utbildning "på mellannivå" finns det redan en välrenommerad utbildningsorganisation. Industrin har vant sig vid att till dess förfogande står den utbildning som förmedlats av tekniska skolor och motsvarande. Fackskoleingenjören är sedan lång tid ett begrepp till vilket knyts förväntningar om vissa kunskaper och om förmåga att handha vissa arbetsuppgifter. För fackskoleutredningen stod det därför helt klart att en del av fackskolan måste inriktas på att ge en utbildning i stort sett motsvarande den som fackskoleingenjörerna nu har.

Väldefinierad om också inte i samma grad har den längre handelsutbildningen varit. Jag avser då den utbildning som syftar till att ge kunskaper och färdigheter som ger eleven möjlighet att fungera inte direkt i företagsledande eller administrerande funktioner, men väl i vissa sekreterare- och kamrerstysysslor på en nivå mellan den kvalificerade kontoristen och gymnasieekonomen. Det finns ett växande behov av denna kategori, inte minst därför att "byråkratiseringen" av den kommunala förvaltningen ställer anspråk på företagsekonomet utbildat folk i en utsträckning som man för några årtionden sedan inte kunde ana sig till. Att göra någon åtskillnad mellan enskilda och offentliga företags behov eller offentliga förvaltningars är från utbildningssynpunkt vanskligt. Med tanke på elevernas behov av valfrihet på arbetsmarknaden har det därför tätt sig naturligt att söka skapa en differentiering som svarar mot dessa formellt skilda men i sak rätt likartade behov.

Vid sidan av dessa två fält, det tekniska och det ekonomiska, ter det sig mycket vanskligt att avgränsa stora avnämargrupper med uniforma krav. Det val som fackskoleutredningen kunde ställas inför var att skapa flera differentieringar ytterligare, som var och en svarade bara mot en liten arbetsmarknadssektors intressen eller att inrikta sig på de största sektorerna och då ge utbildningen i en sådan differentiering en så allmän karaktär att den var gångbar även på andra mer svårdefinierade fält. Med tanke på arbetsmarknadens utveckling och den snabba strukturförändringen inom yrkesvärlden var det valet lätt. För att inte ställa ungdomarna inför ett alltför begränsat val efter skoltidens slut valde man det senare alternativet. Denna tredje differentiering är i främsta rummet inriktad på den stora och växande sektorn av vård- och serviceyrken, men utbildningen är så utformad att den kan ge en god förberedelse för en rad andra yrken. Vad alla dessa yrken har gemensamt är att fackskoleutbildningen inte är helt tillräcklig som yrkesintroduktion. I de flesta fall fordras någon form av kompletterande mer strikt yrkesinriktad utbildning. Denna tredje differentiering som efter huvudinriktningen kallas den sociala kan därför karaktäriseras som en förberedande utbildning för fortsatt utbildning med inriktning på vårdyrken (sjukvård) eller andra sociala yrken (nykterhetsvård) eller på serviceyrken i privat (personalvård) eller offentlig (post, tele, polis) verksamhet.

I princip följer fackskolans differentiering gymnasiet. Man kan alltså tala om en tillvalsfackskola. Den gemensamma kärnan av ämnen är dock mindre utpräglad. Skälet är uppenbart. I en kortare utbildning som dessutom skall ge ett stort mått av målinriktning kommer den direkt yrkesförberedande utbildningen att dominera på ett annat sätt över den allmänna än i gymnasiet. Kortare, mindre starkt målinriktade utbildning.

Fackskolans lärokurser

Den *tekniska* linjen inom fackskolan avser att utbilda motsvarigheten till de nuvarande fackskoleingenjörerna. Utbildningen är redan från början delad på fyra grenar, maskin, bygg, el och kemi, av vilka bygg och el i sin tur i andra årskursen uppdelas på vardera två. Liksom i gymnasiet är det alltså fråga om en utbildning för breda fack

inte för en speciell bransch. Utmärkande för utbildningen är att de grundläggande ämnena matematik, fysik och kemi har en koncentration till första året och att det andra domineras helt av tekniska tillämpningsämnen. Inslagen av allmän utbildning svarar svenska, språk och samhällskunskap för.

Den *ekonomiska* linjen karaktäriseras av ämnena företagsekonomi, maskinskrivning, kontorsteknik, stenografi. I andra årskurser delas studierna på fyra grenar ekonomisk-språklig, kameral, distributiv och administrativ, var och en med sina karaktäristiska ämnen. Inslaget av allmänna ämnen är förhållandevis stort på den ekonomiska studiegången. Gränsen är f. ö. flytande mellan vad man skall kalla allmän eller speciell utbildning. För en blivande sekreterare är t. ex. språkutbildningen båda delarna.

Den *sociala* linjen får sin karaktär genom ämnen som samhällskunskap, socialkunskap, konsumentkunskap och familjekunskap. En svag specialisering kan uppnås det första året genom att eleverna har att välja mellan sju timmar språklig eller naturvetenskaplig specialisering. I andra årskursen står valet mellan fyra grenar, språklig, naturvetenskaplig, samhällsvetenskaplig och konsumtionsekonomisk. Den sociala linjen är den som har det största inslaget av allmänna ämnen. Ett inslag som kan utökas genom elevens möjlighet att som fritt tillval lägga ämnen för vilka han har speciellt intresse till sitt studieprogram.

Studietidens längd

Fackskolan ger en tvåårig utbildning, men liksom i gymnasiet är den tekniska linjen ett undantag. Skolgången är visserligen även för den tvåårig men utbildningens uppläggning och ämnenas innehåll förutsätter ett praktikår mellan första och andra året, såvitt inte eleven fullgjort den praktiken före sitt inträde på den tekniska linjen.

Ett arrangemang motsvarande gymnasiet mindre studiekurs har för denna helt nyetablerade utbildning inte bedömts erforderlig.

Den enskilde eleven kan naturligtvis förlänga sin utbildning genom att från fackskolan gå över till gymnasium. Den generella regeln är att den som vill gå över till gymnasium skall kunna göra detta efter fackskoleutbildningens slut. Detta för att garantera att eleven har en avslutad utbildning om han av någon anledning skulle misslyckas i gymnasiet. Inträdet i gymnasiet skall som regel ske i andra årskur-

sen. Innehållet i gymnasiet och fackskolans kursplaner har anpassats så att detta är möjligt utan att alltför stora svårigheter uppstår. Givetvis kan en elev också gå över från gymnasium till fackskola, i regel så att eleven från gymnasiet första årskurs går till fackskolans andra.

Studiernas avslutning

Fackskolan är en examensfri skola liksom gymnasiet. Någon fackskoleexamen avlägges inte. Den som går ut från ekonomisk respektive teknisk linje får emellertid examenstitlarna fackskoleekonom och fackskoleingenjör. Från skolväsendets sida uppställs inte något minimikrav i fråga om betyg för utdelande av dessa titlar. Det bör ankomma på avnämarna av utbildade från teknisk och ekonomisk studiegång att själva avgöra dugligheten hos de fackskoleutbildade de mottar. Det kan inte vara skolans sak.

Övergången till de nya skolformerna

Det nya gymnasiet börjar från och med läsåret 1966/67. Övergången sker av praktiska skäl samtidigt i hela landet. Ett viktigt skäl är att vid en successiv övergång komplikationer kommer att uppstå vid fortsatta högre studier. Det är också pedagogiskt önskvärt att man inte samtidigt bedriver undervisning efter två skilda läroplaner. Även om dessa övergångssvårigheter aldrig helt kan undvikas är det skäl att göra övergångstiden så kort som möjligt.

Fackskolan däremot finns redan. Sedan läsåret 1963/64 har försöksverksamhet bedrivits på nio orter, den utökades detta läsår till aderton orter och fackskolor kommer att utbyggas även läsåret 1965/66. Till skillnad från det nya gymnasiet kommer fackskolan efter 1966 att byggas ut successivt, så att vid 70-talets början hela fackskoleorganisationen står färdig.

KOMMENDORKAPTENEN
ULF HEIROTH

Det aktiva befälet – försvarets kärna

Personalproblemen har i hög grad aktualiserats genom den pågående utredningen rörande marinens befälsordning. Det kan därför vara lämpligt att här närmare penetrera de omfattande problem, som sammanhänger med befälsfrågan. Denna har under lång tid varit föremål för diskussioner och utredningar och är fortfarande av vitalt intresse för marinens och flygvapnets aktiva befäl. Problempaketet är för stort att serveras på en gång och kommer därför att styckas upp på fyra artiklar.

Hur bygga upp en befälskår?

Erfarenheten visar, att det tar en mansålder att bygga upp en stabil och effektiv befälskår. Personalorganisatoriska frågor måste därför ses på lång sikt. Detta kräver grundliga och detaljerade analyser som underlag för värderingar. De förslag och beslut som görs kommer att få återverkningar en lång tid framåt på försvarets effektivitet och kommer direkt att beröra ett mycket stort antal personer. Med anledning härav får inte arbetet forceras så starkt att det går ut över grundligheten. Improvisationer i ett befälsystem är av ondo.

I en befälsordning får de normer och bestämmelser, som reglerar befälets tjänste- och karriärsförhållanden, icke ändras vartefter som försvarets organisation läggs om i takt med utvecklingen. Det som krävs är nödvändig *elasticitet* och anpassning till ändrad organisation och nya vapensystem, men fasthet och kontinuitet när det gäller befälsordningen.

Huvudkravet på en befälsordning, som säkrar rekryteringen av kvalificerad personal och som ger ett rationellt utnyttjande av personalreserverna, är att den har dragningskraft på ungdom, som överväger att välja befälsyrket. För denna ungdom är tjänsteförhållandena i försvaret och befälsyrkets allmänna anseende i samhäl-

let av mycket stor betydelse. I goda löne- och befodringsförhållanden ligger det också en betydande rekryteringsmässig appell. Befodringsförhållandena måste garantera att ett tillräckligt antal befäl inom rimlig tid når upp till de mellersta och högsta graderna.

Befodringsförhållandena måste vara likartade inom hela försvaret och klara och entydiga regler måste fastställas för de olika karriärerna. Personal, som söker anställning vid försvaret skall i förväg veta dels vilka möjligheter till avancemang som finns, dels när den kan eller måste gå till avsked samt vilka betingelser, som då gäller.

Man måste vara försiktig med ingrepp i personalorganisationen, eftersom detta kan ge utslag årtionden framöver. Ändring av gällande system bör därför endast företas, när det anses oundgängligen nödvändigt och ger stora praktiska fördelar på kort och lång sikt.

Befällets uppgifter

Befälet består av flera kategorier. En del av dessa — yrkesbefälet — är ständigt i tjänst, medan andra endast tas i anspråk vid övningar och beredskap eller under viss begränsad period.

Det beror på befälet som helhet, men först och främst på yrkesbefälet, om försvarets uppgifter skall bli tillfredsställande lösta inom den ekonomiska ram som fastställts. Det är av avgörande betydelse att säkra en jämn och tillräcklig tillgång för befälsyrket, om man vill undvika, att hela försvaret skall få en prägel av osäkerhet och tillfällighet.

Försvarets effektivitet är direkt avhängig av vad slags ungdom, som söker sig till befälsyrket. För att befälet skall få nödvändig tillit och anseende, måste rekryteringsunderlaget vara bredast möjligt och de förmåner, som bjuds vara sådana, att ungdomen anser det fördelaktigt att välja befälsyrket. Den allmänna utbildningsnivån har stegrats kraftigt under den senaste generationen, inte minst genomförandet av *obligatorisk 9-årig grundskola* har varit ett väsentligt steg framåt. Den snabba tekniska utvecklingen har inte minst präglat försvaret. Den ställer ofrånkomliga krav på tek-

nisk kunskap. Den allt bättre utbildade ungdomen, som kommer in till militärtjänst, skapar förutsättningar för ökad effektivitet i försvaret men ställer också större krav på befällets kompetens. Det är mot denna bakgrund, som befälsordningen och spörsmål, som gäller befällets villkor och tjänsteförhållanden, måste värderas. Önskar man effektivt utnyttja de medel, som ställs till försvarets förfogande, måste först och främst befälet följa med i utvecklingen. Med de stridsmedel, som disponeras idag, måste man räkna med, att de fysiska och psykiska påkänningarna under krigsförhållanden kan bli mycket större, än vad de tidigare har varit. Man står här inför ett område, där erfarenheter saknas. Likväl måste man kräva, att befällets fysiska och psykiska standard är sådan, att det, under de förhållanden dagens stridsmedel kan förorsaka, kan fatta snabba och riktiga beslut. De ökade krav, som måste ställas på befälet, är därför inte bara dikterade av samhällsutvecklingen utan först och främst av den utveckling, som stridsmedlen och stridstekniken genomgått.

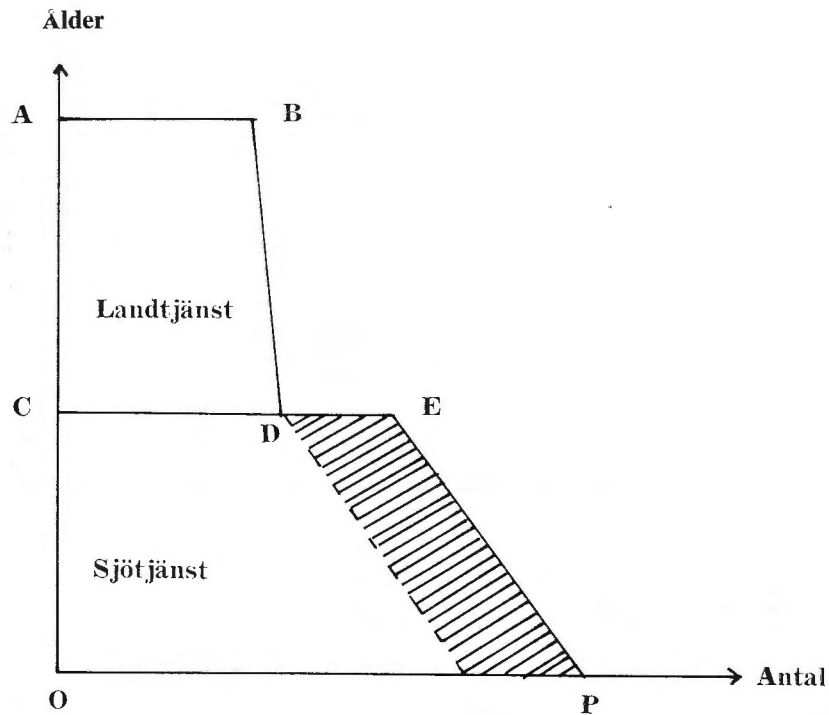
Behov av befäl

Ett befälsbehov kan åskådliggöras genom nedanstående schematiska figur.

x-axeln anger antal befäl,
y-axeln anger befälens ålder från anställningen (O—P) till pensioneringen (A—B).

Det totala befälsbehovet representeras av ytan O A B E P. Lutningen av linjerna P E och D B representerar den procentuella förtidsavgången (sjukdom, dödsfall, förtidsavsked). Kraftigare lutning är liktydigt med ökad förtidsavgång. Med hänsyn till operativa och medicinska krav är det nödvändigt att vid viss tidpunkt omplacera befälet från krävande till mindre krävande tjänst (från sjö- till landtjänst). Denna omplaceringsålder markeras av linjen C E.

I figuren är endast ytan och linjen O P (anställningsåldern) givna eller konstanta. Ytan bestäms av krigs- eller fredsorganisationens organisatoriska befälsbehov. Anställningsåldern regleras av den obligatoriska skolgången i samhället. Frånsett dessa faktorer kan figuren anta strängt taget vilka former som helst. Linjen A B

— pensionsåldern — kan förskjutas uppåt eller nedåt bara den totala ytan blir oförändrad. Samma gäller med linjen C E — omplaceringsåldern.

Det totala befälsbehovet skall täcka dels de mer krävande befattningarna (sjöorganisationen) dels de mindre krävande befattningarna (landorganisationen). Om dessa båda enheter var lika personalkrävande (lika stor yta) och den procentuella förtidsavgången linjär, skulle inga problem uppstå. Kräver däremot sjöorganisationen fler befäl än landorganisationen och sjötjänsten företrädesvis yngre befäl, t. ex. under 35 år, uppstår vid omplacering till landtjänst ett befälsöverskott, som i figuren representeras av sträckan D E. Denna blir än större om man samtidigt höjer pensionsåldern d.v.s. skjuter linjen A B uppåt, då ytan A B D C är konstant.

Problemet innebär i korthet att antingen avskeda eller omplacera övertaliga vid omplaceringsåldern eller täcka det i figuren strec-

kade befälsbehovet med personal, som inte kan ges ett fast livstidsyrke utan endast en tidsbegränsad anställning. Teoretiskt kan man tänka sig en höjning av omplaceringsåldern (linjen C E) så att befälsbehovet i sjö- och landtjänst balanserar, men man måste i så fall helt bortse från de operativa och medicinska kraven.

Rekryteringsproblemen

Rekryteringen till befälsyrket sammanhänger bl. a. med karriärtjänstgörings- och anställningsförhållanden. Den påverkas också av rådande arbetsmarknadskonjunkturer och tillgång på arbetskraft, vilken sammanhänger med den förvärvsarbetande befolkningens åldersstruktur och variationer i barnkullarnas storlek. Rekryteringsproblemen är särskilt framträdande vid befälsyrket, där speciella förhållanden som vakt- och beredskapstjänst, oregelbunden och obekvämlig arbetstid, särskilda fysiska och psykiska krav är rådande. Yrket innebär ofta riskmoment och ansvar för människoliv och dyrbar materiel. Arbets- och bostadsort är flexibel och fritiden understundom bunden. Huvuddelen av befälet får en utbildning som i mycket liten grad kvalificerar till andra yrken. Dessutom är personalen underkastad vissa speciella militära disciplinlagar. Yrkets löne- och tjänstevillkor är därför en viktig faktor, men nog så viktigt är också yrkets allmänna anseende i samhället.

Ungdom, som står i begrepp att välja yrke måste få garantier, att den genom anställning i försvaret kan få samma löneförmåner och befodringsförhållanden som motsvarande civila yrken med samma anställnings- och utbildningskrav.

Den med yrket förenade uniformsplikten bör också uppmärksammas. Med undantag för de lägre graderna sker befodran som regel efter urval. Detta medför att ett antal befäl kan bli förbigångna i relativt ung ålder. Då befälet bär uniform med gradbeteckningar och ofta bor i garnisonsorter, blir ett förbigående ett större problem än på den civila arbetsmarknaden.

Vakanssituationen inom befälskårerna bidrar till en ökad arbetsbelastning för de kvarvarande, och medför ofta att många av dessa

även lämnar yrket. Fluktuationerna i försvarets organisation och personalramar orsakade, främst av det utrikespolitiska läget, har medfört ogynnsam åldersfördelning i befälskårerna. Alla nu nämnda faktorer bidrar till stor osäkerhet om karriär- och tjänsteförhållanden för den ungdom, som nu tänker söka anställning i försvaret. Blivande befäl påverkas starkt av rådande stämning och förhållanden hos det nuvarande yrkesbefälet. Påtalade problem måste därför lösas, om rekryteringen till försvaret skall säkras.

Uppbyggnad av en befälskår

Yrkesvalet är i hög grad avhängigt karriärmöjligheterna. En del av de faktorer, som bestämmer dessa möjligheter i befälsyrket, reglerar också grad- och åldersförhållanden. Dessa bör därför behandlas i ett sammanhang. Karriärförhållandena bestäms av följande faktorer:

- Normer för fördelning på grader.
- Tjänstgöringstid i olika grader och ålder vid anställning.
- Befordringsprocent.
- Avgångs/åldersbestämmelser och förtidsavgång.
- Kontrakts (tidsbegränsad) anställning.

Den procentuella fördelningen på grader bestäms av olika faktorer. Dessa kan baseras på antingen föreliggande funktionella behov eller karriär- och rekryteringsmässiga hänsyn. När det gäller de högre graderna, är man bunden till det funktionella behovet även ur rekryteringssynpunkt, medan man däremot i de lägre graderna, där graderna inte är knutna till enstaka befattningar, man kan ta större hänsyn till karriär- och rekryteringssynpunkter.

Om allt befäl skall vara fast anställt och fortsätta i yrket till pensionsåldern, får befälskåren en olämplig åldersfördelning. De som konkurrerar om de högre graderna blir så många, att karriärförhållandena blir rekryteringsmässigt otillfredsställande. Det är icke möjligt att skapa tillfredsställande karriärförhållanden och åldersstruktur enbart genom gradfördelningen, utan andra medel måste tillgripas som exempelvis tidsbegränsat tillsättande av lägre befäl

och/eller tidig pensionering/avsked med reducerad lön före normal pensionsålder.

Befällets åldersfördelning måste först och främst anpassas till tjänstens krav och effektivitet. För att uppfylla de ålderskrav, som har betydelse för effektiviteten, måste man beakta såväl maximiålder för militärtjänst i allmänhet (pensionsålder) som maximiålder för tjänstgöring i vissa befattningar. Åldersstrukturen i en befälskår bestäms av

- ålder vid första anställningen,
- bestämmelser, som reglerar avgången från kåren (pensionsålder, avsked med reducerad lön),
- förtidsavgångar (dödsfall, invaliditet, avsked) och
- omfattningen av tidsbegränsad anställning.

Utsträckt bruk av befäl i de lägre graderna, som icke är fast knutet till försvaret medför en gynnsam åldersstruktur. Inom en given gradstruktur tillåter detta, att yrkesbefälet kan befordras till högre grader tidigare, vilket i sin tur medför en gynnsam ålderssammansättning i de högre graderna.

Sammanfattningsvis kan förbättrade karriärförhållanden ernås antingen genom att ett visst antal yrkesbefäl ges frivilligt avsked eller entledigas före normal pensionsålder, eller genom att utnyttja tidsbegränsat anställt befäl. De båda alternativen kan även användas samtidigt. Skall tillfredsställande rekryteringsmässiga karriärförhållanden skapas och samtidigt den åldersstruktur åstadkommas, som effektiviteten kräver, kan detta icke enbart ske med befäl, som skall fortsätta i försvarets tjänst till normal pensionsålder.

Formerna, liksom villkoren, för avsked före normal pensionsålder varierar i olika länder, där det ansetts nödvändigt att vidta dylika åtgärder för att få en lämplig åldersmässig sammansättning av befälskårerna. Åtgärderna beror på det mål man vill nå. Särskilda ingrepp blir nödvändiga om befälsstrukturen snabbt måste rättas till vid exempelvis större ändringar i försvarsorganisationen eller omställning från krigs- till fredsförhållanden. Avsikten är då främst att ge det yngre befälet rimliga befordringsförhållanden och att undvika minskad rekrytering. Sådana situationer har nyligen förekommit både i Storbritannien vid övergång till en ny försvarsordning och i USA, där de stora officerskullarna från senaste kriget varit en propp i hålet.

Tvångsvis avsked

Ett system med tvångsvis avsked ger myndigheterna möjligheter att ständigt försäkra sig om effektivt befäl. Då det först relativt sent i befälens karriär avgörs, om vederbörande skall gå vidare och därmed kvarstanna i tjänst, blir följden att allt befäl normalt måste vara av relativt hög kvalitet med tanke på dem som skall gå till högre befattningar, men blir härigenom överkvalificerad för de lägre befattningarna. Befäl som successivt lämnar aktiv tjänst kommer att ha en hög utbildningsstandard. Detta garanterar högre kvalitet i krigsorganisationen vid mobilisering, men leder ofta till överutbildning och större utgifter än nödvändigt.

Befäl, som blir tvungna att lämna tjänsten i 40—50-årsåldern, ställs inför stora personliga problem. De flesta har en utbildning, som i ringa utsträckning direkt kvalificerar för annat yrke. Många har barn under utbildning och klarar icke en inkomstminskning. Omskolning till civilt yrke är normalt bara möjligt för de yngre och dessutom beroende av rådande arbetsmarknadskonjunktioner. Det måste vara mycket tungt vägande skäl för att införa ett system med tvångsvis avsked, om detta icke är förenat med särskilt förmånliga villkor. Åtgärden skulle medföra dels tråkiga konsekvenser rent rekryteringsmässigt, dels stora kostnader.

I USA tillämpas tvångsvis avsked före pensionsåldern i stor utsträckning. Principerna är att befäl, som ej blivit befordrade efter att ha varit föremål för bedömning två gånger, ges avsked med ekonomisk gottgörelse (bonus), som baseras på antalet tjänsteår. Detta system går alltså ut på att behålla de bästa i försvaret, medan de övriga ges avsked, men på så goda villkor att de inte kommer i någon besvärlig situation. Försvaret behåller icke något befäl, som efter amerikansk syn är för gammal i förhållande till sin grad. Det ger hög effektivitet och beredskap, men medför stora kostnader.

Frivilligt avsked

Avsked efter ansökan vid viss åldersgräns och på särskilda villkor, tillämpas också i flera länder under olika former. Här räknas självfallet icke med avsked utan lön. För att kunna överblicka verkningarna av frivilligt avsked på de långsiktiga personalpla-

nerna, måste myndigheterna avgöra i vilken omfattning och när avsked kan beviljas med hänsyn till det aktuella behovet. Om kontrollen över befälssituationen skall kunna bibehållas, kan myndigheterna knappast ge befälet rätt att själv begära avsked på särskilda villkor annat än i undantagsfall. Ur försvarets synpunkt är det önskvärt att avsked med reducerad lön ges på ett sådant sätt, att det inverkar gynnsamt på ålders- och gradstrukturen i befälskårerna. Man bör emellertid observera, att befäl som av en eller annan orsak icke längre är önskvärda att behållas i försvaret, ofta är sådana som har svårt att få civila anställningar. Det är således ingen garanti för att just det befäl, som försvaret önskar skall sluta, ansöker om frivilligt avsked.

Om systemet frivilligt avsked med reducerad lön skall bli ett instrument för att reglera åldersförhållandena i en befälskår, måste förmånerna göras så goda, att man såvitt möjligt är säker på att de, som icke längre är önskvärda, frivilligt söker avsked. Om avskedsvillkoren blir goda, kan det lätt hända att befäl, som är önskvärt också kommer att söka avsked, som då inte kan beviljas. Bestämmelserna får därför inte utformas så, att det bästa befälet tvingas stanna kvar eller ta avsked utan lön, medan de icke önskvärda ges sådana villkor, som alla anser gynnsamma. Erfarenheterna har visat att de, som försvaret ej vill behålla, inte söker avsked. Det är de duktiga som slutar och i praktiken är frivilligt avsked en dålig regulator, som utnyttjas relativt litet. Frivilligt avsked med reducerad lön kan näppeligen enbart bli ett medel att reglera ålders- och gradförhållandena.

I flera länder tillämpas ett system, som gör att under klart definerade betingelser befälet själv kan bestämma, när det önskar sluta. Detta kan bara tillämpas i länder, där rekryteringen till befälsyrket är god. I Storbritannien tillämpas frivilligt avsked med reducerad pension efter 16 tjänsteår för befäl, som vill lämna försvaret och skapa sig en civil karriär. Pensionen stiger med antalet tjänsteår. Frivilligt avsked efter 10 tjänsteår medför bonus men ej pension.

Tidsbegränsad anställning

Tidsbegränsad anställning i de lägre befälsgraderna är ett annat sätt att skapa riktig ålders- och gradstruktur, nödvändig elasticitet

och tillfredsställande karriärförhållanden. Detta tillvägagångssätt används i de flesta länder i större eller mindre utsträckning och med olika villkor.

I Danmark strävar man efter att täcka i stort sett hela behovet av lägre befäl med värvade. Kontraktstiden varierar från två till fem år och värvad personal får icke pension. Däremot kan värvad personal ges officersutbildning och antas som yrkes- eller reserv-officerare. De värvades löne- och bonusbetingelser är goda och de som har minst 10 års tjänstetid ges viss civilutbildning genom försvarets försorg. Officerarna anställs även på bonusgivande kontrakt från fjorton dagar upp till fem år.

I Storbritannien används både korttids- och långtidskontrakt för allt befäl. Kontraktstiden utgörs som regel av treårsperioder. Personalen är pensionsberättigad efter 16 år (officerare) respektive 22 år (övrigt befäl) och får dessutom bonus. Icke pensionsberättigade får en skattefri bonus.

I USA är det ej aktuellt med kontraktsanställning av officerare, då befordringssystemet går ut på antingen befordran eller tvångsvis avsked. Det övriga befälet är nästan uteslutande värvat på två till sex års kontrakt. Pension uppnås efter tjugo tjänsteår och vederbörande kan då nekas nytt kontrakt. För detta befäl har man lagt upp ett omfattande karriärprogram, som bl a kvalificerar till civilt yrke.

Genom att tillämpa tidsbegränsad anställning av befäl i de lägre graderna kan kravet på en effektiv befälskår uppfyllas, samtidigt som kåren av yrkesbefäl ges nödvändig stabilitet. Inom en lämplig gradstruktur kan detta medel också tillfredsställa ålderskraven i den fasta kärnan av yrkesbefäl, samtidigt som det stora behovet av yngre befäl i de lägre graderna tillgodoses. Om ett tillräckligt antal lägre befäl anställs på begränsad tid, kan också ständigt rekryteringsmässigt tillfredsställande karriärförhållanden för yrkesbefälet upprätthållas. *Tidsbegränsat anställt befäl i de lägre graderna ger befälskåren elasticitet.* Utökningar och inskränkningar i organisationen kan genomföras utan att detta i nämnvärd grad påverkar yrkesbefälets karriärförhållanden. Systemet med tidsbegränsat anställt befäl behöver icke medföra väsentliga merutgifter. Det är nämligen icke nödvändigt att ge befälet mer utbildning, än vad som krävs för den nivå eller de befattningar, det är avsett att tjänstgöra i. Systemets ömma punkt är sannolikt rekryteringen. Kan icke

korttidsanställd personal rekryteras i tillräcklig omfattning, försvinner förutsättningarna för denna lösning. Rekryteringen kan i och för sig säkras genom tillräckligt goda villkor och löneförmåner. Dessa möjligheter är emellertid begränsade, då de måste anpassas till yrkesbefälets förmåner, som i sin tur måste harmoniera med villkoren för övrig statstjänst. Är villkoren för yrkesbefälet goda och tidsbegränsad anställning betraktas som kvalificering för fast anställning, kommer detta att få direkt inflytande på rekryteringen. Detta samspel, mellan villkoren för befäl med fast och tidsbegränsad anställning är viktig att ha för ögonen vid val av medel, när det gäller att reglera och säkra grad- och åldersstrukturen i en befälskår.

Sammanfattning

En befälsordnings ändamålsenlighet beror bl a av det rekryteringsresultat som uppnås. Det hjälper föga, om den icke drar ungdomen till befälsyrket. Försvaret har ständigt en uppgift, som skall lösas, och en beredskap, som skall upprätthållas. Underbemanning av befälskårerna medför att denna uppgift måste lösas av ett mindre antal befäl, än som är nödvändigt. På dessa blir belastningen stor.

Dålig rekrytering till befälsyrket kommer därför snabbt att medföra en nedgång i landets försvarsberedskap och reducering av försvarets möjligheter att lösa sina uppgifter både i krig och fred.

För att upprätthålla en effektiv beredskap är det nödvändigt med en jämn och tillfredsställande tillgång på kvalificerat befäl. Osäker och ojämn rekrytering kommer på längre sikt att inverka ogynnsamt på ålders- och befordringsförhållandena och så småningom leda till osäkerhet också hos de anställda och härigenom åter inverka menligt på rekryteringen.

Rubbningar i ålders- och befordringsförhållandena som uppstått på grund av ojämn rekrytering kan bara rättas till på mycket lång sikt, om man inte vidtar drastiska och dyrbara åtgärder. Det viktigaste är därför att tillrättalägga förhållandena på ett sådant sätt,

att yrkesbefälet anser sig betjänt att fortsätta och stanna kvar i försvaret. Befälsyrkets arbetsförhållanden måste därför i stort ständigt svara mot dem, som råder för andra jämförbara yrken i samhället i övrigt. Ungdomen måste vara betjänt av att välja befälsyrket trots dess nackdelar jämfört med många andra yrken. Grundlig information om karriärmöjligheterna är viktig, men först och främst måste ungdomen bibringas förståelse för den uppgift, det innebär att vara befäl.

De ekonomiska förmånerna syns endast vara en av de orsaker och måhända icke ens den utslagsgivande, när det gäller bristande rekrytering och vakanser i befälskårerna. Det är nödvändigt att hävda befälsyrkets anseende och att lägga mycket stor vikt vid att skapa *ordnade och säkra förhållanden för personalen*.

De faktorer, som bestämmer en befälskårs grad- och åldersstruktur samt befälets karriärmöjligheter, är inbördes avhängiga av varandra och måste alltid ses i ett sammanhang. Det är nödvändigt att komma till en lösning, som samtidigt ger tillfredsställande villkor för den fasta befälskadern, och som ger försvaret som helhet det erforderliga antalet befäl till såväl fredsverksamheten som krigsorganisationen. Rekryteringen och de ekonomiska konsekvenserna kommer att få avgörande betydelse. Tidsbegränsad anställning av befäl i de lägre graderna får ses som det viktigaste medlet för att tillgodose kravet på en riktig åldersfördelning och gradstruktur samt goda karriärförhållanden för yrkesbefälet. Tidsbegränsat anställt befäl ger dessutom möjligheter till flexibla personalramar, utan att det fast anställda befälets karriärförhållanden påverkas i nämnvärd grad, eller att dyrbara extraordinära åtgärder måste vidtas. Tidsbegränsad anställning av befäl i de lägre graderna kan och bör kombineras med en begränsad frivillig avgång med reducerad lön före pensionsåldern för yrkesbefäl.

Litteratur

FOA ORIENTERAR OM BC-STRIDSMEDEL

Vad FOA uträttar är av naturliga sekretesskäl endast bitvis känt bland huvuddelen av försvarets personal och ännu mindre bland den stora allmänheten. För att öka kännedomen om FOA och framför allt dess viktigaste resultat inom skilda områden har anstalten börjat ge ut en skriftserie med beteckningen "FOA orienterar om...", i dagligt tal kallad "Om". Det första numret behandlade infrarödteknik och kom ut i juni i år, det andra har just utkommit och behandlar BC-stridsmedlen och det tredje, behandlande hydroakustik väntas till årsskiftet. I dessa skrifter vill FOA ge en översiktlig redogörelse för kunskapsläget inom olika ämnesområden, i den mån sekretessen medger.

I "FOA orienterar om BC-stridsmedel" ges en sammanfattning av dessa stridsmedel beträffande egenskaper, verkan, skyddsmöjligheter, metoder för operativt utnyttjande samt i någon mån politiska synpunkter.

På ett vetenskapligt sätt, utan överdrifter, skildras den i och för sig tillräckligt skrämmande bilden av dessa allt mer aktuella stridsmedel, varefter man på samma sätt ger en i sin saklighet lugnande bild av möjligheterna till skydd och motmedel.

Namnen på medarbetarna borgar för att innehållets vederhäftighet i sak är oantastlig, och i stort torde arbetet vara den enda öppna sammanställningen hittills i världen med ett så uttömmande sakinnehåll. Författarnas ambition har varit att i skriften lägga in värdefull information för alla kategorier, fackmän såväl som lekmän. Med hjälp av ett skickligt redaktions- och layoutarbete har man uppnått detta. En smaksak är sedan, om man är tilltalad av den använda veckotidningslayouten med avbrutna spalter, inlagda textrutor, bilder o dyl, som ökar läsbarheten vid en hastig genombläddring, men som måhända irriterar den som läser för att få mer ingående information. Bildmaterialet är av varierande kvalitet från klipp ur vetenskapliga rapporter o dyl med stort informativt värde, över reportagebilder till teckningar av ordinarie veckotidningskvalitet.

I stort sett ger skriften en mycket informativ bild av dessa nya stridsmedel som med sin variationsrikedom tillåter den som använder dem, att välja verkan från ett relativt humant krig med psykokemiska medel till ett fruktansvärt utrotningsskrig med biologiska smittämnen. Stridsmedlen är dessutom relativt billiga och lätta att framställa och lämnar materiella värden, kommunikationer, industrier o dyl, oskadda. Det är inte utan att kärnstridsmedlen vid en jämförelse verkar som en omodern knölpåk bredvid en stilet. Skriften har redan startat en debatt om BC-stridsmedlen i pressen och säkerligen också i föreningar och diskussionsklubbar. Det hade ur den synpunkten varit värdefullt om i arbetet hade ingått en sammanfattande bedömning av BC-stridsmedlens strategiska och taktiska värde jämfört med andra stridsmedels som underlag

för en militär bedömning, vid sidan av den politiska, av sannolikheten för deras utnyttjande.

"FOA orienterar om BC-stridsmedel" kommer sannolikt att nå många av denna tidskrifts läsare via tjänsteexemplar. Skulle någon ej få del av den på detta sätt, är den väl värd sitt bokhandelspris, 5:—.

W. W.

THE RUSSIAN CONVOYS

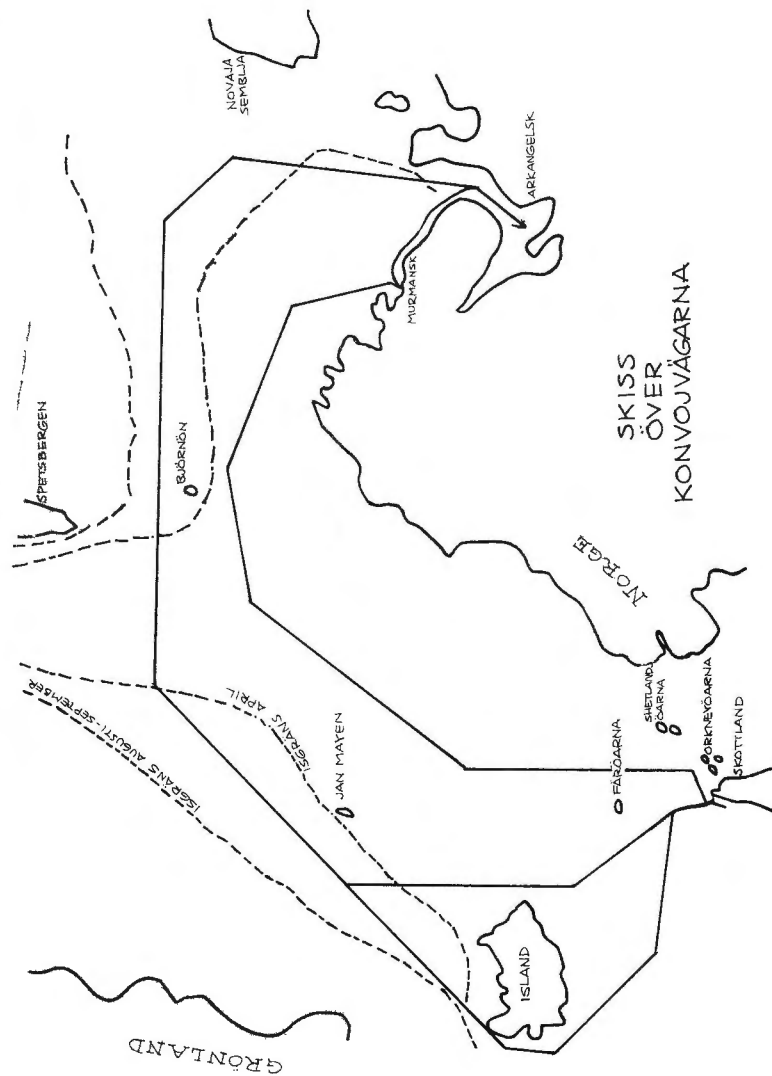
B. B. Schofield

London 1964

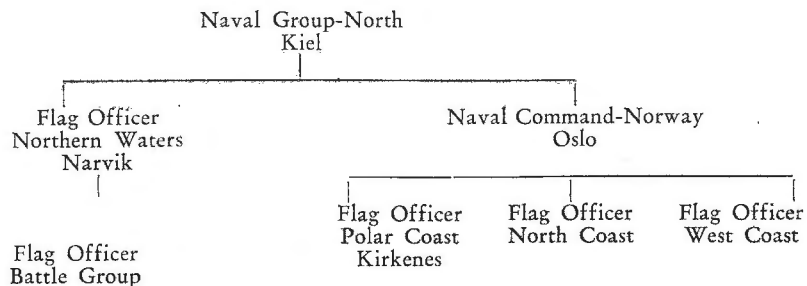
Någonstades i sina digra memoarer berättar Tirpitz om hur han som ung officer tjänstgjorde som ciceron för en brittisk amiralinna vid ett tyskt flottbesök i Gibraltar. Hon uttryckte sin förvåning över att manskapet gjorde ett så gott och sjömansmässigt intryck och på Tirpitz förtrytsamma fråga varför så ej skulle vara fallet kom repliken: "But You are not a seagoing nation". Likaväl som man förstår löjtnanten Tirpitz förtrytelse och lika visst som de tyska örlogsmännen vid stridsinsats lämnat exempel på lysande sjömannaegenskaper så är det väl ändå så att amiralinnan hade rätt. Särskilt kanske detta kom att gälla Tredje Riket vars självhärskare i detta sammanhang gjorde sig väl förtjänt av sin korpralstitel. Hans insikter i sjöstrategi motsvarade nämligen till fullo det kunskapsmått i ämnet som meddelas i svenska arméns korpralsskolor: ämnet är obefintligt!

Förhållandet — motsättningen mellan brittisk och tysk grunduppfattning, allmänbildning, traditionell känsla för eller insikt i sjöstrategiska problem — kommer till tydligt uttryck i den överskådliga framställning Schofield inledningsvis ger av de marina ledningsorgan, som å ömse sidor voro berörda av Ryslandskonvojerna. På brittisk sida var Churchill som premiär- och försvarsminister samordnare på högsta nivå, vilken därtill som ordförande i försvarskommittén (krigskabinetet) hade direkt och intim kontakt med de tre försvarsgrenscheferna. "The First Sea Lord dealt directly with the Commanders-in-Chief and Flag Officers in command of detached squadrons". I Scapa Flow hade C-i-C Home Fleet direkt telefon- och teleprinterförbindelse med amiralitetet. Sambandet med flyget tryggades dels genom goda kontakter mellan amiralitetet och C-i-C Coastal Command of the Royal Air Force och närmast samarbetade C-i-C Home Fleet med en Combined Area Headquarter i Pitreavie nära Rosyth vars stab, sammansatt av såväl sjö- som flygofficerare, handlade rutinärendena. Samarbetet underlättades av att C-i-C Coastal Command ursprungligen var sjöofficer. Även senare fungerade allt väl, svårigheterna berodde på bristen på flygplan.

På tysk sida saknades en motsvarighet till Joint Chiefs of Staff, likaså Joint Planning och Joint Intelligence Staffs. Ej heller fanns något samordnande organ för landets politiska, militära och ekonomiska verksamhet. Som sin egen ÖB tog Hitler emot vapengrenschefernas rapporter, gemensamma över-

läggningar eller diskussioner förekom icke. (De dagliga lägesorienteringarna var i princip en fråga om lantkrigföringen. Cheferna flotta och flyg representerades som regel av sambands- eller adjutanturpersonal.) Marinstaben hade sitt säte i Berlin, direkt underställda voro maringrupperna Väst (Paris) och Norr (Kiel). Den senare var till 1943 organiserad enligt nedan.

Befälhavande amiralen Norge svarade för Norges utnyttjande som basområde, bland annat kustförsvaret, minläggning och minsvepning. Något operativt befäl över till Norge stationerade flottstyrkor hade han icke. Här gick orderlinjen över Berlin—Kiel—Narvik. Som flygchef i Norge fungerade chefen 5. luftflottan och direkt under honom sorterade tre flygformationer baserade på Kirkenes, Bardufoss och Trondheim (eller/och Stavanger). Trots gemensam förlägningsplats i ett fall fanns ingen motsvarighet till britternas kombinerade staber. Allt flyg rapporterade direkt inom flygets befälsorganisation och det var genom de högre instanserna som — efter deras bedömanden — flygspaningsrapporter nådde marina samordnade högre myndigheter. Under krigets senare skede förenklades den marina ledningsorganisationen något. Först utgick Flag Officer Northern Waters ur organisationen, senare indrogs även Kiel-kommandot och staben i Oslo blev ansvarig även för de sjögående styrkorna (även ubåtarna) och erhöll även befälet över sådana taktiska flygförband, som avdelats för direkt samverkan med marinen.

Efter Hitlers anfall på Ryssland och den tyska arméns stora begynnelseframgångar framträdde snabbt kravet på hjälp från de västallierades sida till den nyförvärvade förbundsbrodern. Tre vägar stodo öppna. Från Amerika till Vladivostok och därifrån via den transsibiriska järnvägen. Från Amerika—England över Persiska viken till Irans ej allt för effektiva hamnar med dess ännu sämre landförbindelser i nordostlig riktning. Slutligen fanns den kortaste vägen Skottland—Murmansk. Det var den snabbaste — och farligaste — routen och man valde den.

Farvattnen mellan Grönland och Norge hör till de mera upprörda som kan

letas upp på vår jord. Nordvästliga vindar med nära nog permanent styrka mellan kuling och storm tvingas uppåt — genom högtrycket kring Nordpolen — först vid Barings hav. Golfströmmens varma vatten söker sig öster om Island in mot Norges kust vid vars nordligaste punkt den delar sig i en arm i nordlig riktning — mot Björnön — en som följer kusten och gör Murmansk isfri för hela året under det att Arkangelsk — en halv längdgrad mera sydvart — har stora issvårigheter under större delen av året. Mötet mellan Golfströmmens relativt varma vatten och det kallare, mindre salthaltiga, som kommer från norr utlöser ej endast dimmor utan medför även variationer med avseende å vattnets täthet som gör, annars pålitlig instrumentering, ganska osäker. I området förekommer drivis, därtill det fenomen som i land kallas underfruset regn, som här medför en nedisning av fartyg, som kan innebära katastrof. Under den del av året då mörkret råder är förbindelserna mellan fartyg i en konvoj en stor svårighet. När midnattssolen lyser är det endast dimmorna som begränsar flygspanarnas möjligheter. Varje sjöfarande man måste varit medveten om att vattentemperaturen var sådan att fall överbord nära nog med säkerhet är lika med plågsam död. Livbåtar och räddningsflottor tedde sig ej som tilltalande alternativ för besättningarna på ammunitionslastade fraktare under permanent hot av totalför-lisning.

Det var över dessa vatten som Ishavskonvojerna sökte sig sin väg från Skottland till Murmansk 1500—2000 mil (skrivaren har behållit de engelska längdangivningarna) den kortare och farligare routen under vinterhalvåret. Färden tog ungefär 14 dygn, återfärden — i ballast — lika lång tid. Eskorterande jagare som kunde hålla ekonomisk fart kunde precis klara sträckan; fartökning för stridsinsats gjorde tankning nödvändig. En oljare måste således ingå i varje konvoj; om vädret medgav tankning var en annan historia. Hela färdvägen låg öppen för tyska ubåtsanfall; en knapp tredjedel kunde täckas av brittiskt landbaserat (Island och Shetlandsöarna) flyg — därest flygplan fanns disponibla. Två tredjedelar av vinterrouuten, hälften av sommarvägen inklusive urlastningshamnarna låg tillgängliga för tyska 5. luftflottan.

Av de tyska tunga enheterna var det särskilt Tirpitz som vållade amiralen Tovey, C-i-C Home Fleet, och ansvarig för Ishavskonvojerna bekymmer. I juli 1941 gick slagskeppet sina sista provturer i Östersjön, i januari 1942 ombaserades skeppet till Norge. Detta innebar ett ständigt hot att Tirpitz skulle bryta sig ut till Atlanten och då hon var snabbare och artilleristiskt överlägsen var och en av de brittiska slagskeppen, krävdes tre sådana för att hålla Tirpitz stängin: två i aktion för att ge överlägsenhet, ett för avlösning. Sedan systerfartyget Bismarck sänkts våren 1941 tillät emellertid icke Hitler att Tirpitz löpte ut — men det kunde ju brittiska amiralitetet icke veta någonting om. Tirpitz blotta existens var en marinstrategisk faktor av nära nog avgörande betydelse. Schofields skildring härav är instruktiv och tankeväckande.

Hur försiktigt än den brittiske författaren uttrycker sig om den förutvarande förbundsbrodern kan man dock få en uppfattning om svårigheterna i urlastningshamnarna. Härtill kom att trots att det grundläggande protokollet om den överenskomna hjälpen endast innehöll förbindelsen för USA och Storbritannien att "give aid to the transportation of the materials to Soviet Union" intog Ryssland hela tiden den ståndpunkten att skyddet icke var deras sak. Baserade på Murmansk och Arkangelsk hade ryska marinen 20 ubåtar, 12 jagare, torpedbåtar, minsvepare och patrullbåtar och dessa löpte ut för att förstärka eskorten när konvojerna passerat Björnön — men den längre sträckan Island—Björnön lämnades obeaktad från rysk sida. Från ryskt håll påyrkade man att så mycket tonnage som möjligt skulle gå in till Arkangelsk, den avgjort bättre hamnen, men i varje fall vinterhalvåret 1941—1942 var den effektivt igenkorkad. Återstod således Murmansk, där lossningsförhållanden mm voro minst sagt bedrövliga. Det året runt isfria inloppet till Murmansk har på sin östra kust en vik, Vaenga, där de brittiska tankers skulle ankra upp. Stort djup och "dålig" botten medförde avsevärda svårigheter. Mitt emot låg den ryska örlogsbasen Polyarnoe men det krävde två år av förtroendefullt samarbete innan brittiska övervattensfartyg tilläts löpa in! Det tränga inloppet med branta stränder gav relativ trygghet gentemot tyska flyganfall från Petsamo vilka de brittiska fraktfartygen fick invänta medan de ankrade upp mellan Vaenga och Murmansk. Lossningsförhållandena voro primitiva, en kran måste komma från England för att man skulle kunna landa ett pansarfordon. Samarbetsförmågan — över huvud arbetsförmågan — förefaller ha varit mycket låg. Förhållandena voro mycket svåra, huvuddelen av bebyggelsen utgjordes av träbyggnader som brann friskt efter de tyska flyganfallen. Vart tar man då vägen i midvinternattens köld? Dessutom hade bestämts att området ej låg i stridszonen varför livsmedelstilldelningen var beräknad till undvikande av svältdöd — ej uppskattat av stuveriarbetare på arktiska kuster — eller andra. Med järnhård byråkratisk envishet höll man skriftvägen Murmansk—Leningrad—Moskva på att sjukförläggningen vid Polyarnoe var "tillfyllest" en uppfattning som ej delades av de torpederade brittiska besättningar, som inväntade hemtransport. Det tog år innan brittisk sanitetspersonal fick tillträde.

Hög- och eftersommaren 1941 löpte transporterna utan förluster. Vid årsskiftet 1941—1942 hade 53 fartyg nått Arkangelsk—Murmansk, 34 återvänt till Storbritannien. De tyska motåtgärderna förefalla — i efterhand bedömt — lama. Det synes som man betraktat det hela som en sak ej värd uppmärksamhet. Det skulle emellertid komma andra tider.

Det brittiska amiralitetet hade ansett sig kunna sköta en konvoj i månaden. Ryssarnas krav — liksom deras förluster — voro av icke motsedd storleksordning. Pressad av Stalin — inom parentes Hitlers like ifråga om insikt i marina frågor — gick Churchill med på att en konvoj skulle starta var tionde dag. Småningom kom dessa att standardiseras till ungefär 35 lastfartyg med en eskort om som regel en kryssare, två jagare, en minsvepare och två trålare. Som stöd-

styrka opererade en kryssare väster Björnön. Naturligtvis växlade eskortens styrka avsevärt, kravet på fartyg var överallt större än tillgången och avlösningar och reparationer krävde sin tull. I synnerhet jagarna var under de svåra förhållandena här ofta i behov av översyn.

I medio av februari 1942 bröt sig Scharnhorst, Gneisenau och Prinz Eugen ut från Brest, varefter den senare jämte fickslagskeppet Scheer och alla jagare och minsvepare ombaserades till Trondheim och Narvik. Under förflyttningen torpederade briterna Prins Eugen som försattes ur tjänst för åtta månader.

"Under tiden kämpade sig konvojerna till och från Ryssland sin väg genom den arktiska vinterns storm och snö. Utan personlig erfarenhet av polarregionens intensiva köld är det nästan omöjligt att sätta sig in i vilken närmast omänsklig uthållighet som krävdes av besättningarna både på örlogsmän och handelsfartyg. Eskortfartygen, som oavbrutet patrullerade runt konvojen, skälvde och skakade när de pressade sig uppför de rytande berghöga vågorna, tvekade på toppen, och dök genom överbrytande sjö ner mot vågdalen, en rörelse som upprepades med tröttande enformighet. Kanoner, ammunition, torpeder och sjunkbomber täcktes med isbark så att det var en aldrig upphörande kamp att hålla dem fria från is, färdiga för användning i varje, alltför ofta aktuella, nödsituation. Att utan handskar ta på metall medförde smärtsamma sår. Tyngden av kläder som bars i oftast misslyckat försök att skydda mot kylan blev en nästan outhärdig börda, när de långa vakttimmarna släpade sig fram. Ansiktena på officerare och utkikar som spanade ut från de utsatta bryggorna piskades av snö och isblandat regn som frös till is i ögonbryn och skägg.

För handelsfartygen medförde ansträngningarna att i sådant väder hålla sin plats talrika maskinhaverier, de överbrytande sjöarna försköt däckslasten och under försöken att rätta till den blev olycksfallen bland besättningen talrika. Ännu så länge hade endast två fartyg fallit offer för patrullerande ubåtar och ett av dessa lyckades man bogsera till inloppet vid Kola. Jagaren Matable, av Tribalklassen, som eskorterade släpet torpederades och sjönk med stora förluster i människoliv på två minuter. Besättningen på ett fartyg som kom till assistans efter några minuter fann havet bestrött med män i flytvästar som stirrade med oseende ögon och som rörde sig rytmiskt i vågorna i en sorts makaber dödsdans; en obehaglig påminnelse om det faktum att överlevandet i arktiska vatten är en fråga om minuter. Av besättningen om 200 man var endast 2 vid liv."

Om detta var vardagen under vinterhalvåret — ett halvår med bestämda tendenser att utsträckas över både 8 och 9 månader — så förekom värre ting. Sommaren 1942 höll sig ännu förlusterna, om än svåra, inom sådana gränser att amiralitetet fann dem tolerabla. Tyskarna hade hittills nått sina resultat genom enstaka flyg- och ubåtsanfall, men nu började man frukta för en mera koncentrerad insats av ubåtar och flyg väster, övervattensfartyg öster Björnön. Risken för Tirpitz utbrytning längre söderut — i verkligheten obefintlig — medförde

att de tunga brittiska enheterna icke kunde sättas in öster Björnön. En sådan tysk operation, som här antytts, måste därför medföra mycket stora brittiska förluster, så vitt man icke ville dra fartyg från lika viktiga operationer på andra håll.

Under det att dessa överväganden ägde rum klargjordes konvoj PQ 17: 35 lastfartyg, en tanker och en extra sådan med en avdelad eskortjagare. Sedan denna extra tanker fyllt sin uppgift skulle den jämte jagaren återvända till Skottland med mötande konvoj PQ 13. Som ett extra tillskott tillfördes konvojen trenne "rescue ships", passagerarfartyg, specialinredda och försedda med medicinalpersonal för att ta hand om förlista skeppsbesättningar. Näreskortens utgjordes av sex jagare, fyra korvetter, tre minsvepare, en del trälare m m jämte två ubåtar och två lvfartyg. Närstödet utgjordes av fyra kryssare (två brittiska, två amerikanska) jämte tre jagare under amiralen Hamiltons befäl. Slutligen tog C-i-C Home Fleet till sjöss ombord på Duke of York följd av USA:s slagskepp Washington, hangarkryssaren Victorious, två kryssare och fjorton jagare. Norr Nordkap patrullerade en kedja av ubåtar: åtta brittiska, en fransk, två ryska.

Den tunga styrkan manövrerade till en början som skenbart stöd till en "dummy convoy" riktad mot södra Norge; ett företag som skändligen misslyckades, då tyskarna icke upptäckte någonting! Toveys plan gick ut på att ungefär halvvägs mellan Jan Mayen och Björnön lägga om konvojens kurs till sydlig för 12 eller 18 timmar för att locka ut tyskarna till farvatten väster Björnön. Löpte ej tyskarna ut skulle PQ 17 hålla ordinarie kurs till Arkangelsk, Murmansk var tillsvidare helt ur funktion efter tyska flyganfall. Emellertid gick amiralitetet icke med på dessa planer. Dess instruktioner, liksom den slutliga fartygsfördelningen, utgavs först dagen innan konvojerna avseglade den 27. juni. Instruktionen visar — syns det skrivaren, Schofield är försiktig i omdömena — att amiralitetet höll på sina traditioner att veta allting och förstå allting bättre än "the man on the spot" och därför också förbehålla sig beslutanderätten om allting. Toveys önskemål om mindre konvojer hade icke tillgodosetts, hans förslag att dela upp PQ 17 i två grupper avlogs, likaså förslaget om kursändring. Situationer kunde dock uppstå, då en sådan kursändring var lämplig, men den skulle i så fall beordras av amiralitetet. I princip skulle övervattensfartygen svara för skyddet väster Björnön, ubåtarna öster därom. Därest fientliga övervattensfartyg löpt ut i dessa farvatten — utan stöd av Tirpitz — kunde Hamiltons kryssarstyrka tillåtas ingripa till i höjd med Nordkap. Skulle tyska sjöstridskrafter stödda av Tirpitz operera öster Björnön avsåg man att skingra konvojen — "a profound shock to Admiral Tovey". Detta kan förstås med hänsyn till all erfarenhet i norr: sammanhållning var det bästa skyddet mot flyg- och ubåtsattacker. Amiralitetets erfarenheter från Atlantens vida vattenvägar gav andra bilder.

Den 15. juni kunde Raederer föreslå sin plan för Hitler. Den gick ut på att två styrkor

- a) Trondheimgruppen — Tirpitz, Hipper och sex jagare, skulle samverka med
- b) Narvikgruppen — fickslagskeppen Lützwow och Scheer samt sex jagare.

Dessa båda grupper skulle anfalla "nästa" konvoj och naturligtvis öster Björnön. Samverkan med flygvapnet var i detalj reglerat. För den som är road av att tänka på vad som kunnat hända bör noteras att PQ 17 skulle löpt ut den 17. juni — det var en undsättningsexpedition till Malta som medförde en förskjutning av tio dagar. Raederers föredragning bör således ha utlöst begynnande planläggningsarbete — för operation Rösselsprung — 15.—16. juni. Då förutsättningen för operationen bland annat innebar vidlyftiga ombaseringar är fältet fritt för spekulationer.

Vad beträffar PQ 17 förlorade den två skepp — en grundstötning, en iskada vid Island — men upptäcktes först den 1. juli av tyskt flyg. Detta hade ett svårt arbete i det vackra, varma och lugna högsommarvädret, idealväder för konvojer, ubåtar — och dimma. I gränsområdet mellan drivis- och packisbältena och Golfströmmen var dimman förekommande överallt, men ingen kunde förutsäga hur tät, eller när det lokalt klarnade. Den kontinuerliga övervakningen av förmodade konvojvägar — de tyska skuggflygarna — var ett tålmodspressande jobb. Det samma kan sägas om utkikarnas arbete ombord på konvojen. Ytterligare nära två dygn gick konvojen relativt trygg i dimman, man hörde flyg men såg det ej. En gång dök ett förband torpedflygplan genom dimman och kom i attackläge. Den faran liksom ett ubåtsanfall kunde undvikas, men man kan nog förutsätta att det var spännande dygn. Detta bland annat därför att alla brittiska försök att kontrollera ankarplatserna för de tunga tyska enheterna misslyckades och Hamilton med sina kryssare höll sig 40 mil norr konvojen, för att icke upptäckas av skuggflygarna.

Först den 3 juli erhöll man i London underrättelser om att Tirpitz och Hipper löpt ut, men var de fanns visste man icke. Ej heller att Lützwow och tre av de fyra jagare som skulle följa Tirpitz ränt på grund! Det var några upprörda timmar i amiralitetet i London men resultatet blev att när Hamiltons kryssare befann sig 130 mil nordöst Björnön, Home Fleet 300 mil väster därom och konvojens huvuddel ungefär 300 mil nordöst därom började orden komma. Den första nådde Hamilton den 4 juli klockan 2200. "Most immediate. Cruiser force withdraw to the westward at high speed." Efter ett par minuter kom en ny order: "Immediate. Owing to threat from surface ships the convoy is to disperse and proceed to Russian ports". Efter ytterligare någon minut kom den avgörande ordern. "Most immediate. Convoy is to scatter."

Skillnaden mellan orderuttrycken "disperse" och "scatter" var att konvojens lastfartyg i båda fallen fick sköta sig själva. Någon orientering om eskort- och stödstyrkornas operationer lämnades icke. I förra fallet skulle varje fartyg fullfölja färden till angiven hamn. "To scatter" däremot innebar order att varje fartyg skulle bryta ut ur konvojen på för varje enhet förhandsbestämd kurs. Det senare förfaringsättet innebar ju att på Atlanten kunde snabba övervattensfartyg icke jaga alla — knappast åstadkomma avgörande resultat. När farvatten

— som här var fallet — var begränsade, blev resultatet ett annat. Av de 32 lastfartygen som passerat Island sänktes 23 jämte 1 "rescue-ship"!

Berättelsen om hur det hela hände är föga uppbygglig men välberättad och fylld av de mest förbluffande detaljer om händighet, djärvhets, tilltagsenhet och sjömanskap.

Katastrofen med PQ 17 — PQ 13 kom ej heller oskadd undan — utlöste jubel i Tyskland, djupaste förstämning inom brittiska sjöfartskretsar (allmänheten fick ju intet veta) men avslut ingen katastrofstämning i Ryssland. Vad innebar förlusten av något eller några tiotal fartygsbesättningar jämfört med de dagliga förlusterna på försvarsfronten mot tyskarna? På högsta nivå förblev således läget oförändrat — ett steg längre ned hade nog marinledningarna anledningar till funderingar. Alla framgångar till trots måste man ju på tyskt håll fråga sig hur *ett* brittiskt fartyg kunnat nå hamn. På brittiskt håll bröts meningarna hårdare, men eftersom beslutet blev att routen skulle upprätthållas var det endast att lyda. All diskussion om hithörande problem kan måhända bäst anges med bokens slutord — ett citat från Drake: "It is not the beginning, but the continuing of the same until it be thoroughly finished which yieldith the true glory". Mera krasst kan samma sak uttryckas i siffror: Under loppet av 5 år landades i norra Ryssland med en förlust av 100 lastfartyg och 18 örlogsfartyg materiel av alla slag till ett värde av 428 000 000 pund och 11 260 000 000 dollar.

Gösta Jörllin

MÄSTERSPIONEN DR. SORGE
Oscar Reile, Geheime Osifront
Verlag Welsermühl 1963

Författaren, mångårig medarbetare i den tyska underrättelsetjänsten under amiral Canaris, skildrar ingående arbetet hos sina ämbetsverk i östern före och under andra världskriget och berör därvid i stora drag också verksamheten hos motsvarande polska och sovjetiska myndigheter. Det är intressant att fastställa, att underrättelsetjänsten i Tyskland först i början av trettioåret började syssla mera ingående med SSSR och vid uppbyggandet av denna nya verksamhet stötte på en rad väldiga svårigheter, vilka författaren skildrar på ett fångslande sätt.

Bland de av författaren beskrivna händelserna intar fallet dr Sorge genom sin betydelse en särställning.

I oktober 1941, när röda armén förlorade det ena slaget efter det andra och läget försämrades från dag till dag för SSSR, kom ett telegram från Japan till det sovjetiska spionagecentrat i Moskva, vilket, som många experter anser, räddade Sovjetunionen från en katastrof och slutligen hjälpte Stalin till segern. Detta meddelande lydde: "Från Ramses till direktören. Den 15 okt. 1941. Kuantung-

armén går inte mot Sibirien. Japan har beslutat att bara tränga fram mot söder. Jag upprepar: Japans neutralitet är avslut säker. Japan angriper inte Ryssland". Nyheten härstammade från dr Sorge, som skickade den genom radiotelegrafisten Klausen, som också var agent i Moskväs tjänst.

Sovjetunionens militära ledning beslöt därpå att genast kasta ut sina i Sibirien stationerade trupper, vilka stod där som skydd mot Japan, på de europeiska slagfälten. De nådde fram i sista ögonblicket, i slutet av november och början av december 1941, för att rädda Moskva och därmed Ryssland. Det avgörande slaget om Moskva, som började med ett ryskt angrepp med 100 friska och stridsvana divisioner den 6 december, under ledning av sedermera marskalken Zjukov, betydde början till slutet för Tredje Riket.

Dr Richard Sorge föddes 1895 i Kaukasus som son till en rysk moder och en tysk fader, kom som liten till Tyskland, var med i första världskriget, avslutade sina universitetsstudier efter kriget och gick redan som student med i kommunistiska partiet. Mellan de båda världskrigen besökte han Moskva och trädde förmodligen då i sovjetisk tjänst. När han slutat sina studier arbetade han som journalist vid olika borgerliga tidningar och vann, som erfaren och med mycken humor begåvad människa, sina överordnades och kollegers förtroende.

I Tredje Riket skickades han som företrädare för den officiella nyhetsbyrån DNB till Tokyo. Till hitlertidens många gåtor hör det faktum, att dr Sorge inte beredde Gestapo några sorger. Gestapo forskade med största iver efter judiska mormödrar till tyska officerare, professorer och diktare och det förflutna hos kända prästmän och socialister, men förbisåg det faktum, att ledaren för den officiella (!) tyska nyhetsbyrån i Japan var tvättäkta kommunist!

I Tokyo vann dr Sorge som skicklig och klok sällskapsmänniska många vänner, bland vilka den tyska ambassadören särskilt kan nämnas, liksom företrädaren för Gestapo i Japan, som officiellt fungerade som attaché. Denne betecknade Sorge, när de första tvivelsmålen om hans person dök upp, som den "bästa nationalsocialisten i Japan". Tack vare dessa förbindelser och attester kom Sorge snart in i japanska kretsar och blev också där en gärna sedd gäst, åt vilken man som Tredje Rikets förtroendeman anförtrode mängen hemlighet. Där fick Sorge reda på, att japanerna ansåg det tyska angreppet på Ryssland för ett grovt fel, men var av den åsikten, att Hitler under alla omständigheter ville försöka besegra ryssarna. På denna grund beslöt den japanska regeringen i oktober 1941 att förbli neutral i det tysk-ryska kriget, för att gå mot sina egna mål i Asien.

Någon tid senare lyckades japanerna, som tidigare än tyskarna började hysa misstankar mot Sorge, att avslöja hans spionageverksamhet. Han ställdes inför domstol, vilken dömd honom till döden. Tillsammans med några tyska och japanska medhjälpare avrättades han.

Oskar Angelus

Nyförvärv 1964

*) betecknar gåva

Jane's Fighting Ships 1963—64.
Schram, P. E.: Kriegstagebuch des OKW II 1942, 1 & 2.
Kihlberg, B. m fl: Nautiskt bildlexikon.
Hallén, G.: Svenskt skeppsbyggeri.
Breyer, Siegfried: Die Seerüstung der Sowjetunion.
Swahn, Jan-Ojvind: Kongl Amiralitetsboktryckeriet i Karlskrona på sjuttonhundratalet.*)
Jönsson, Edvard: Karlskrona stadsfullmäktige genom ett hundra år.*)
Barfoed, Jørgen H. P.: Orlogsflåden på Niels Juels tid 1648—1699.*)
Forester, C. S.: Hornblower på Høtspur.*)
Åkerlund, Harald: Nydamskeppen.*)
Johnson, William A.: Christoffer Polhem.*)
Bjerring, K. B.: Stävdekorationerna genom tiderna.*)
Forum Navale nr 19—20.
Sovjetunionens säkerhetspolitiska problematik.
Kärnvapenproblem i Västeuropa.
Juristkommissionens utlåtande i Wennerströmmaffären.
Parlamentariska nämndens rapport i Wennerströmmaffären.
Schoerner, Gunnar: Regalskeppet.*)
Dumas, Vita: Ensam genom världens stormbälte.*)
Brunius, Göran: Att segla med Mejt.*)
Sjöfart 1962.*)
Sveriges Allmänna Sjöfartsförenings årsbok 1963.*)
Transactions of the Royale Institution of Naval Architects 1963.
Aktuellt och historiskt 1964.
Blekingeboken 1964.
Jönsson, E. m fl: Karlskrona.*)
Jakobson, Malte: Minnesbilder.
Marine Nationale, Les Sous-Marine type Arethuse et Les Sous-Marine type Daphne.
Weyers Flottentaschenbuch 1964.
Nordensvahn, C. O.: Det stora världskriget del 1, 2, 4, 5, 7, 9.*)

Nilsson, Hilmer: Övningsexempel i navigation.*)
Jochnick, W.: Det viktigaste av analytiska geometrien.*)
af Klint, E. G.: Plan trigonometri.*)
Roth, Magnus: Illustrerad geografi.*)
Schück, Henrik: Excellensen greve A. F. Skjöldebrands memoarer, del I & IV.*)
von Bethman-Hollweg: Betrachtungen zum Weltkrieg del 1 & II.*)
Bildt, K. G.: Härordningsläras grunddrag.*)
von Reuter: Scapa Flow.*)
Behrmann, Max Th. S.: Hinter den Kulissen des mandschurischen Kriegstheaters.*)
Beyerlein, Franz Adam: Jena oder Sedan.*)
Lindfors, C. M.: Rysk elementarkurs.*)
Natt och Dag, S.: Amiral Claes Ugglas lif och bedrifter.*)
Christiernsson, A. C. J.: Rikets nöd.*)
Milow, Cecilia: Älskar Du Ditt fosterland.*)
Wrangel, H.: En stark örlogsflotta och tryggade sjöfartsförbindelser.*)
Lindström, C.: Flottan och "Karlskronalinjen".*)
Sveriges Flottas årsbok 1912—1913.*)
J. M. L.: Ölands och Borgholms slotts historia.*)
Lindman, S. A.: Några synpunkter på Sveriges utrikespolitik.*)
Zander, B.: Kunna vi låta sjöförsvaret försvagas.*)
Almquist, Helge: Konungarätt och partityranni.*)
Westman, K. G.: Utrikespolitiken och försvaret.*)
Sveriges neutralitetspolitik i världskrigets belysning.*)
von Knorr: Der japanisch-russische Seekrieg 1904-05, del I, II & III.*)
Militärkalendern 1914.*)
Rubensson, R.: Handbok i nautisk meteorologi.*)
Gullberg & Edström: E. M. Oldes franska språklära.*)
En infanteriofficer: Studier över svenska skärgårdsflottans historia, krigsätt och användande vid Sveriges försvar.*)
Calwage, E. G.: Tysk språklära.*)
Törner, Cl.: Svenskt fiskarliv vid Shetland och på Nordsjön.*)
Hultenberg, H.: U-båtar i Ishavet.*)
Der Nord-Ostsee-kanal.*)
Kemp, P. K.: The Papers of Admiral sir John Fisher. II.
Tingsten, Herbert: Mitt liv, tio år. 1953-1963.
Dulles, Allen: The Craft of Intelligence.
Moulton, J. L.: Brassey's Annual 1964.
Wilstadius, Gun: En köpmansgård i Karlskrona.*)
Rönblom, H. K.: Wennerström spionen.
Carsborg, Hans: Med FN i Kongo.*)
Moore, Donald: Olerons eldprov.*)
Boheman, Erik: På vakt.
Blackman, Raymond: Jane's Fighting Ships. 1964—1965.

Notiser från när och fjärran

Sammanställda vid Marinstabens Pressavdelning

Danmark

Depåfartyg

Det nya danska ubåtsmoderfartyget *Henrik Gerner* har efter ombyggnad tagits i bruk. Kostnaderna för köpet uppgick till 4,5 miljoner danska kronor och för ombyggnaden till 6 miljoner kronor. Fartyget är avsett för fyra ubåtar.

Marinstabens Pressavdelning december 1964

Fregatter

I Danmark påbörjades 1963 byggandet av två fregatter, som skall vara färdigställda under år 1965. Konstruktionen av fartygen är av helt danskt ursprung. Man har siktat på hög topphastighet samtidigt med lång räckvidd och ekonomisk marschfart. Detta åstadkommes genom att framdrivningsmaskineriet består av två dieselmotorer på 2 400 hkr vardera, dessutom finns två Laval-Ljungström-turbiner som med sina 18 500 hkr vardera skall ge den tillfälliga topphastigheten. Farten beräknas uppgå till 27 à 28 knop. Fartygen blir 112 meter långa, 11 meter breda och får ett djupgående av 3,4 meter. Deplacementet blir på 2 200 ton. Beväpning: 4—12,7 cm allmålskanoner av amerikanskt ursprung, 4—40 mm Bofors akan, 3—53,3 cm torpedtuber, ubåtsjaktvapen, eventuellt norska "Terne" samt minor.

Soldat und Technik nr 8/64

Frankrike

Ubåtar

Ubåten *Venus* sjösattes den 24 september 1964 i närvaro av viceamiral La Haye. La Revue Maritime november 1964

Nederländerna

Marina planer

Under 1965 kommer kryssaren "De Zeven Provinciën" att genomgå en översyn för att få Terrier-robotsystemet operativt användbart. Sex fregatter av

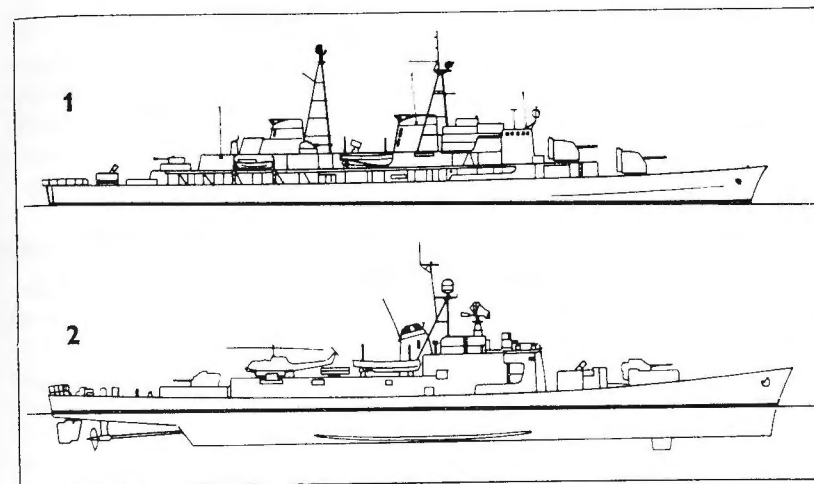

Bild 1. Dansk fregatt.

Bild 2. Norsk fregatt.

Van Speyk-klassen och två ubåtar av *Dolfin*-klassen skall byggas färdiga. Mot slutet av 1965 kommer två ubåtar av *Walrus*-klassen att kölsträckas. Förberedelser görs för att mot slutet av 1965 påbörja byggandet av två fregatter utrustade med en "mark-luft"-robot. Antalet helikoptrar utrustade för ubåtsjakt diskuteras ännu. Beslutet är dock att nio lätta, vapenbärande helikoptrar skall avses för de sex *Van Speyk*-fregatterna. Vidare skall vissa patrullbåtar under 1965 moderniseras med nyaste möjliga ubåtsjaktutrustning.

Ous Zeewesen nr 11/64

Norge

Fregatter

Norge bygger nu sammanlagt fem fregatter liknande amerikanska *Dearley*-klassen. Fartygen skall bland annat förses med två Laval-Ljungström-turbiner om vardera 20 000 hkr vilka ge en fart på 25 à 26 knop. Fartygens mått blir 97,5×11,3×4,4 meter, deplacement knappt 1 900 ton. Bestyckning: 4—76 mm kanoner av amerikanskt ursprung, skotthastighet cirka 55 skott/min, sex ubåtsjakttorpedtuber i trippelställ, sex startrör för "Terne"-ubåtsjaktraketerna (20 cm kaliber, 1 500 meters räckvidd) samt landningsplats för helikopter.

Soldat und Technik nr 8/64

Materiel

Kongsberg Vapenfabrik har undertecknat kontrakt med västtyska myndigheter om militär elektronisk utrustning till ett värde av 10 miljoner norska kronor. Utrustningen har framställts i Norska försvarets forskningsinstitut. Samma utrustning skall användas på norska fartyg.

Göteborgs-Tidningen 22/12 1964

Ubåtar

Den 17 augusti levererades slutligt ubåten *Kobben* av den tyska U-klassen. Det fjärde nybygget *Kunna* var klart i slutet av oktober. Det femte *Kaura* löpte av stapeln 16/10 1964. Sammanlagt skall 15 ubåtar byggas.

Marine Rundschau oktober 1964

Storbritannien

Nybyggnad

Två robotjagare av *County*-klass, tre fregatter av *Leander*-klass samt ett fartyg för underhåll av helikoptrar ingår i det engelska nybyggnadsprogrammet. Det betyder att antalet *County*-jagare nu stiger till åtta och *Leander*-fregatter till nitton.

La Revue Maritime oktober 1964

USA

Depåfartyg

Det första depåfartyget för jagare sedan VK II kölsträcktes den 9 juli. Hon kommer att kallas AD 37 *Samuel Gompers* och hon är på 20 500 ton.

La Revue Maritime aug—sept 1964

Fregatter

DE 105 *Davidson* sjösattes 3 oktober 1964. I nybyggnadsprogrammet ingår två andra fartyg av samma klass DE 1043 *Edward McDonnell* och DE 1044 *Brumby*.

La Revue Maritime november 1964

DLG 26 *Belknop* togs i tjänst 7 november 1964. Hon är det första fartyget som utrustats med Terrier och Asroc-roboten.

Our Navy december 1964

Jagare

26 nya eskortjagare skall byggas. 10 tillhör byggnadsprogrammet för budgetåret 1963—64 medan resten tillhör 1964—65. Kostnaden för varje fartyg beräknas till 14,6 miljoner dollar. Deplacementet blir cirka 3 400 ton. Bestyckningen kommer troligen att bestå av en Asroc och två helikoptrar av typ DSN3. Dessutom förses fartygen med en enkel helautomatisk 12 cm kanon.

La Revue Maritime oktober 1964

MLF

Diskussionerna om de multilaterala styrkorna fortsätter. Amerikas förslag att bilda en flotta av 25 fartyg med besättning från ett flertal länder och beväpnade med Polaris-robotar möter hårt motstånd. Senator Fulbright, ordförande i senatens kommitté för förhållandet till andra länder, föreslår att beslut i denna fråga fattas först nästa år för att kunna uppnå större förståelse för förslaget eller för att eventuellt omarbета det. Bland annat påpekar han att deltagande stater eventuellt vill underteckna något avtal med USA för att poängtera att något eget kärnvapen ej skall framtagas utanför de multilaterala styrkorna.

US News and World Report 30 november 1964

Ubåtar

SSBN 657 har nu fått namnet *Francis Scott Key*. Nu återstår endast en av de 41 SSBN-ubåtarna att döpa.

La Revue Maritime oktober 1964

Ubåtar

En elektrisk motor har konstruerats som kan fungera nedsänkt i vatten. Tänkt användning är bl a för ubåtens framdrivning, roderrörelser och pumpsystem. Fördelarna med denna motor är framförallt mindre omfattande skrovgenomgångar, den är bara hälften så stor och tung som en konventionell typ, den går betydligt tystare än äldre typer. Motorn är ännu bara provad i modell.

Our Navy november 1964

För första gången stationeras under december månad polarisbeväpnade ubåtar i Stilla Havet utanför Kinas kust. Därigenom kan hela kinesterritorium täckas med dessa robotar. De första ubåtarna i dessa farvatten blir SSBN 629 *Daniel Boone* och SSBN 628 *Tecumseh*.

La Revue Maritime november 1964

- välkänt för sina stora forskningsinsatser
- driver 22 forskningscentra
- engagerar 6 000 personer — mer än var 40:e anställd — inom forskning

SHELL — ett ledande olje- och kemikalieföretag
såväl i Sverige som internationellt sett

alla talar om Volvo-Penta

AB PENTA
Box 392, Göteborg 1
Telefon 235460

